

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
PEDRO CRUZ VILLALÓN
της 17ης Ιουλίου 2014¹

Συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-93/13 P και C-123/13 P

**Ευρωπαϊκή Επιτροπή
κατά
Versalis SpA
Eni SpA
και
Versalis SpA
Eni SpA
κατά**

Ευρωπαϊκής Επιτροπής

«Αίτηση αναιρέσεως — Ανταγωνισμός — Συμπράξεις — Αγορά του ελαστικού χλωροπρενίου — Απόφαση που διαπιστώνει παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ — Καθορισμός των τιμών και κατανομή της αγοράς — Δυνατότητα καταλογισμού της παραβατικής συμπεριφοράς θυγατρικής στη μητρική της εταιρία — Πρόστιμα — Επιβαρυντικές περιστάσεις — Υποτροπή»

1. Οι υπό κρίση αιτήσεις αναιρέσεως βάζουν κατά της αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου της 13ης Δεκεμβρίου 2012, Versalis και Eni κατά Επιτροπής², με την οποία το τελευταίο απέρριψε, κατά τα ουσιώδη, την προσφυγή ακυρώσεως κατά της αποφάσεως C(2007) 5910 τελικό της Επιτροπής, της 5ης Δεκεμβρίου 2007, σχετικά με διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 81 [ΕΚ] και του άρθρου 53 της Συμφωνίας για τον ΕΟΧ (Υπόθεση COMP/38629 — Ελαστικό χλωροπρενίου)³, μειώνοντας παράλληλα το ποσό του προστίμου που επέβαλε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αλληλεγγύως στην Eni SpA και τη Versalis SpA.

2. Οι δύο αυτές αιτήσεις αναιρέσεως προβάλλουν σύνολο τυπικών λόγων αναιρέσεως προς αμφισβήτηση, κατά τα ουσιώδη, της εκτιμήσεως, από το Γενικό Δικαστήριο, του καταλογισμού των παραβάσεων που διαπιστώθηκαν στις εταιρίες, που εν προκειμένω καταδικάστηκαν αλληλεγγύως σε πρόστιμο καθώς και του καθορισμού του ποσού του εν λόγω προστίμου.

3. Εν προκειμένω, η θυγατρική ενός ομίλου και η μητρική της εταιρία κρίθηκαν υπεύθυνες των παραβάσεων που διαπιστώθηκαν, σε πλαίσιο εντός του οποίου η σχετική δραστηριότητα τέθηκε διαδοχικώς υπό τον έλεγχο περισσοτέρων οικονομικών οντοτήτων (επιχειρήσεων) του ομίλου. Το Δικαστήριο είχε εντούτοις προσφάτως την ευκαιρία να λάβει θέση επί των κύριων ζητημάτων που

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

2 — T-103/08, EU:T:2012:686, στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση.

3 — Στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση.

συνδέονται με την προβληματική αυτή, ιδίως στις υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκαν οι αποφάσεις της 8ης Μαΐου 2013, *Eni* κατά Επιτροπής⁴, και της 13ης Ιουνίου 2013, *Versalis* κατά Επιτροπής⁵, που εμφανίζουν αρκετές ομοιότητες με τις παρούσες υποθέσεις, ούτως ώστε δεν θα τους αφιερώσω εκτενή ανάπτυξη.

4. Οι παρούσες προτάσεις θα εστιάσουν, αντιθέτως, σε αυτό που μπορεί να θεωρηθεί το κύριο πρόβλημα που τίθεται στις δύο εν λόγω υποθέσεις, αυτό των όρων υπό τους οποίους η Επιτροπή μπορεί να επαυξήσει, λόγω υποτροπής, το βασικό ποσό του επιβαλλομένου σε μητρική εταιρία προστίμου, στηριζόμενη στην παράβαση που είχε διαπιστωθεί προγενεστέρως εις βάρος μιας από τις θυγατρικές της.

I – Το ιστορικό της διαφοράς και η προσβαλλόμενη απόφαση

5. Το ιστορικό της διαφοράς καθώς και το περιεχόμενο της προσβαλλομένης απόφασεως συνοψίστηκαν από το Γενικό Δικαστήριο στις σκέψεις 1 έως 25 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, στις οποίες γίνεται παραπομπή ως προς τις λεπτομέρειες.

6. Για τις ανάγκες της έρευνας των προκειμένων αιτήσεων αναιρέσεως, υπενθυμίζεται απλώς ότι η *Polimeri Europa SpA*⁶, που μετονομάστηκε σε *Versalis SpA*⁷, και η μητρική της εταιρία, *Eni SpA*, τυπικώς αποδέκτριες της προσβαλλομένης αποφάσεως, καταδικάστηκαν, σύμφωνα με τα άρθρα 1, στοιχείο δ', και 2, στοιχείο δ', της αποφάσεως αυτής, αλληλεγγύως σε πρόστιμο 132 160 000 ευρώ για παράβαση του άρθρου [101 ΣΛΕΕ] έχοντας συμμετάσχει, μεταξύ της 13ης Μαΐου 1993 και της 13ης Μαΐου 2002, σε ενιαία και διαρκή συμφωνία και σε εναρμονισμένες πρακτικές στον τομέα του ελαστικού χλωροπρενίου.

7. Εν προκειμένω, η σχετική με το ελαστικό χλωροπρενίου δραστηριότητα του ομίλου *Eni*, που αποτελούσε αρχικώς αντικείμενο εκμεταλλεύσεως της *EniChem Elastomeri*, μεταβιβάστηκε στην *EniChem*, που μετονομάστηκε σε [εμπιστευτικό], και στη συνέχεια, από 1ης Ιανουαρίου 2002, στην *Polimeri Europa*, που μετονομάστηκε σε *Versalis*, με την επισήμανση ότι οι *EniChem Elastomeri* και *Polimeri Europa* ανήκαν κατά 100 % στην *EniChem*, η οποία με τη σειρά της ελεγχόταν από την *Eni*.

8. Όπως προκύπτει από τις αιτιολογικές σκέψεις 448 έως 455 της προσβαλλομένης αποφάσεως, η *Polimeri Europa*, που μετονομάστηκε σε *Versalis*, υπό την ιδιότητα της οικονομικής διαδόχου της *EniChem*, θεωρήθηκε υπεύθυνη για την προγενέστερη συμπεριφορά της *EniChem*.

9. Όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 457 της προσβαλλομένης αποφάσεως, η *Eni* καταδικάστηκε λόγω της ιδιότητάς της ως τελευταίας μητρικής εταιρίας του ομίλου που κατείχε, εν μέρει άμεσα και εν μέρει εμμέσως, μεταξύ του 99,93 και του 100 % του κεφαλαίου των υπευθύνων για τη δραστηριότητα του ελαστικού χλωροπρενίου εταιριών του ομίλου, ήτοι της *EniChem Elastomeri*, της *EniChem*, που μετονομάστηκε σε [εμπιστευτικό] και ακολούθως της *Polymeri Europa*, που μετονομάστηκε σε *Versalis*, ενώ εξάλλου προστέθηκαν και άλλα στοιχεία προς επίρρωση του γεγονότος ότι ασκούσε αποφασιστική επιρροή επί των εν λόγω θυγατρικών.

4 — C-508/11 P, EU:C:2013:289.

5 — C-511/11 P, EU:C:2013:386.

6 — Στο εξής: *Polimeri Europa*.

7 — Η *Eni* και η *Versalis*, προσφεύγουσες στην υπόθεση T-103/08 και αναιρεσείουσες στην υπόθεση C-123/13 P, θα αποκαλούνται στη συνέχεια των αναπτύξεων *Eni* και *Versalis* ή, συνεκδοχικώς και για λόγους γλωσσικής ευκολίας, «αναιρεσείουσες», παρά το γεγονός ότι στην υπόθεση C-93/13 P είναι αναιρεσίβλητες.

II – Η προσφυγή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου και η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση

10. Με δικόγραφο της 20ής Φεβρουαρίου 2008, οι αναιρεσείουσες άσκησαν προσφυγή κατά της προσβαλλομένης αποφάσεως, προβάλλοντας συνολικώς ένδεκα λόγους ακυρώσεως, εκ των οποίων οι έξι κατέτειναν στην ακύρωσή της και οι πέντε στην άρση ή τη μείωση του προστίμου που τους επιβλήθηκε.

11. Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Γενικό Δικαστήριο δέχθηκε το πρώτο σκέλος του όγδοου λόγου ακυρώσεως, κρίνοντας ότι η προσβαλλόμενη απόφαση ήταν παράνομη κατά το ότι, αφενός, η Επιτροπή δεν μπορούσε να δεχθεί επιβαρυντική περίπτωση υποτροπής ως προς την Eni και, αφετέρου, δεν μπορούσε να δεχθεί επιβαρυντική περίπτωση υποτροπής ως προς την Polimeri Eurora, που μετονομάστηκε σε Versalis, στηριζόμενη στην απόφαση Πολυπροπυλένιο⁸ (σκέψη 287 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως). Το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε ως αβάσιμους τους λοιπούς προβληθέντες λόγους ακυρώσεως, κατά τα καθ' έκαστον σκέλη τους.

12. Κατ' ακολουθία, μείωσε το ποσό του επιβληθέντος στις αναιρεσείουσες προστίμου στα 106 200 000 ευρώ και τις καταδίκασε στα τέσσερα πέμπτα τόσο των δικαστικών εξόδων τους όσο και των δικαστικών εξόδων της Επιτροπής.

13. Οι σκέψεις της αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου τις οποίες προσβάλλουν οι διάδικοι στο πλαίσιο των αιτήσεων αναιρέσεως θα παρατίθενται, εφόσον τούτο απαιτείται, στη ροή της αναλύσεως των καθ' έκαστον προβαλλομένων λόγων αναιρέσεως.

III – Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου και τα αιτήματα των διαδίκων

14. Η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση αποτέλεσε το αντικείμενο δύο αιτήσεων αναιρέσεως.

15. Η Επιτροπή άσκησε αναίρεση στην υπόθεση C-93/13 P με δικόγραφο που κατέθεσε στις 25 Φεβρουαρίου 2013.

16. Η Eni και η Versalis άσκησαν αναίρεση στην υπόθεση C-123/13 P με δικόγραφο που κατέθεσαν στις 15 Μαρτίου 2013.

17. Προς διευκόλυνση της προφορικής διαδικασίας και προς έκδοση κοινής αποφάσεως, αποφασίστηκε η συνεκδίκαση των δύο υποθέσεων.

18. Οι διάδικοι αγόρευαν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 27ης Φεβρουαρίου 2014, επ' ευκαιρία της οποίας τους είχε ζητηθεί, αφενός, να εστιάσουν την αγόρευσή τους στους διαφόρους λόγους αναιρέσεως σχετικά με την υποτροπή (πρώτος λόγος αναιρέσεως στην υπόθεση C-93/13 P και πέμπτος λόγος αναιρέσεως στην υπόθεση C-123/13 P) και, αφετέρου, να τοποθετηθούν ως προς τις αποφάσεις της 8ης Μαΐου 2013, Eni κατά Επιτροπής⁹, και της 13ης Ιουνίου 2013, Versalis κατά Επιτροπής¹⁰.

8 — Απόφαση 86/398/ΕΟΚ της Επιτροπής, της 23ης Απριλίου 1986, σχετικά με διαδικασία εφαρμογής του άρθρου [81 ΕΚ] (IV/31.149 — Πολυπροπυλένιο) (ΕΕ L 230, σ. 1).

9 — EU:C:2013:289.

10 — EU:C:2013:386.

IV – Επί των αιτήσεων αναιρέσεως

19. Με την αίτηση αναιρέσεως της στην υπόθεση C-93/13 P, η Επιτροπή προβάλλει τρεις λόγους αναιρέσεως, που βάλλουν όλοι κατά της εκτιμήσεως, από το Γενικό Δικαστήριο, της νομιμότητας των προστίμων που επιβλήθηκαν στην Eni και στη Versalis. Με την αίτηση αναιρέσεως τους στην υπόθεση C-123/13 P, η Eni και η Versalis προβάλλουν οκτώ λόγους αναιρέσεως, εκ των οποίων οι τρεις πρώτοι βάλλουν κατά της εκτιμήσεως, από το Γενικό Δικαστήριο, του χαρακτηρισμού των παραβάσεων και οι λοιποί πέντε κατά της εκτιμήσεως, από το Γενικό Δικαστήριο, της νομιμότητας των προστίμων που τους επιβλήθηκαν.

20. Οι καθ' έκαστον λόγοι αναιρέσεως θα εξεταστούν σύμφωνα με τη διάκριση αυτή, τηρουμένης της σειράς των σκέψεων της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, διευκρινιζομένου εντούτοις εξαρχής ότι, με την εξαίρεση του πρώτου λόγου που προέβαλε η Επιτροπή στην υπόθεση C-93/13 P και ο οποίος κρίζει εκτενούς αναλύσεως, θα κριθούν όλοι απορριπτέοι στο πέρασ συνοπτικής αιτιολογήσεως.

V – Επί των λόγων αναιρέσεως σχετικά με την εξέταση, από το Γενικό Δικαστήριο, της νομιμότητας της διαπιστώσεως παραβάσεως (υπόθεση C-123/13 P)

21. Οι τρεις πρώτοι λόγοι αναιρέσεως των αναιρεσιουσών στην υπόθεση C-123/13 P στρέφονται κατά του σκεπτικού της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως όσον αφορά την παράβαση και, ακριβέστερα, τον καταλογισμό της παραβάσεως στην Eni και τη Versalis κατ' εφαρμογή της νομολογίας Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής¹¹.

A – Επί του καταλογισμού της παραβάσεως στην Eni (πρώτος λόγος αναιρέσεως)

1. Επιχειρήματα των διαδίκων

22. Με τον πρώτο λόγο αναιρέσεως, οι αναιρεσιούσες αμφισβητούν την εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου, στις σκέψεις 53 έως 78 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ως προς τη δυνατότητα καταλογισμού στην Eni της παραβατικής συμπεριφοράς των θυγατρικών της EniChem Elastomeri, EniChem, που μετονομάστηκε σε [εμπιστευτικό], και Polimeri Europa, που μετονομάστηκε σε Versalis. Θεωρούν ότι το Γενικό Δικαστήριο παραβίασε, αφενός, τις αρχές που καθιερώθηκαν ιδίως από την απόφαση της 10ης Σεπτεμβρίου 2009, Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής¹², και, αφετέρου, τις απορρέουσες από την επιταγή προς αιτιολόγηση υποχρεώσεις.

23. Η Επιτροπή περιορίζεται να προτείνει την απόρριψη του λόγου αναιρέσεως, παραπέμπουσα στην απόφαση της 8ης Μαΐου 2013, Eni κατά Επιτροπής¹³, με την οποία το Δικαστήριο απέρριψε ανάλογο λόγο αναιρέσεως που είχε προβληθεί σε παρόμοιο πλαίσιο.

2. Ανάλυση

24. Τα επιχειρήματα των αναιρεσιουσών δεν μπορούν να ευδοκιμήσουν. Το Γενικό Δικαστήριο αιτιολόγησε επαρκώς κατά νόμο, στις σκέψεις 53 έως 78 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, τους λόγους για τους οποίους εκτίμησε ότι η Επιτροπή ορθώς θεώρησε την Eni υπαίτια, αλληλεγγύως με την Polimeri Europa, που μετονομάστηκε σε Versalis, των παραβατικών συμπεριφορών που διαπράχθηκαν από αυτήν και την EniChem, που μετονομάστηκε σε [εμπιστευτικό], κατά τη διάρκεια της περιόδου από τις 13 Μαΐου 1993 έως τις 13 Μαΐου 2002. Θα αρκεσθώ συναφώς να παραπέμψω

11 — C-97/08 P, EU:C:2009:536.

12 — EU:C:2009:536.

13 — EU:C:2013:289, σκέψεις 64 έως 70.

στο σκεπτικό της αποφάσεως της 8ης Μαΐου 2013, Επί κατά Επιτροπής¹⁴, με την οποία το Δικαστήριο απέρριψε ομοειδή επιχειρήματα που προβλήθηκαν σε ανάλογο πλαίσιο, δεδομένου ότι οι αναιρεσείουσες δεν παρέθεσαν κανένα στοιχείο που να δικαιολογεί παρέκκλιση του Δικαστηρίου από το σκεπτικό που παρέθεσε στην απόφαση αυτή.

B – Επί του καταλογισμού της παραβάσεως στη Versalis (δεύτερος λόγος αναιρέσεως)

1. Επιχειρήματα των διαδίκων

25. Οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο καταλογίζοντας στη Versalis παράβαση ως προς τις σχετικές με το ελαστικό χλωροπρενίου δραστηριότητες κατά τη διάρκεια της περιόδου από τις 13 Μαΐου 1993 έως τις 31 Δεκεμβρίου 2001¹⁵, καθότι μέτρο οι εν λόγω δραστηριότητες υπάγονταν, κατά τον χρόνο εκείνο, αποκλειστικώς στην ευθύνη της EniChem, που μετονομάστηκε σε [εμπιστευτικό]. Θεωρούν ότι το Δικαστήριο παραβίασε, αφενός, την αρχή της εξατομικεύσεως των κυρώσεων και, αφετέρου, τις υποχρεώσεις που απορρέουν από την επιταγή προς αιτιολόγηση.

26. Η Επιτροπή επισημαίνει ότι ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως αφορά εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών η οποία εκφεύγει του αναιρετικού ελέγχου του Δικαστηρίου και πρέπει συνεπώς να απορριφθεί ως απαράδεκτος, εφόσον οι αναιρεσείουσες δεν επικαλούνται παραμόρφωση των πραγματικών περιστατικών. Υποστηρίζει ότι, σε κάθε περίπτωση, οι αναιρεσείουσες αλλοιώνουν το περιεχόμενο της νομολογίας του Δικαστηρίου που επικαλούνται.

2. Ανάλυση

27. Τα επιχειρήματα των αναιρεσειουσών δεν μπορούν να ευδοκιμήσουν. Το Γενικό Δικαστήριο αιτιολόγησε επαρκώς κατά νόμο, στις σκέψεις 89 έως 99 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, τους λόγους για τους οποίους εκτίμησε ότι η Επιτροπή ορθώς καταλόγισε την παραβατική συμπεριφορά της EniChem, που μετονομάστηκε σε [εμπιστευτικό], στη Versalis, τούτο δε χωρίς να αποκλίνει από τη σχετική νομολογία του Δικαστηρίου¹⁶. Θα αρκασθώ, ως προς το ζήτημα αυτό, να παραπέμψω στο σκεπτικό της αποφάσεως Versalis κατά Επιτροπής της 13ης Ιουνίου 2013¹⁷, με την οποία το Δικαστήριο απέρριψε ομοειδή επιχειρήματα σε ανάλογο πλαίσιο, δεδομένου ότι οι αναιρεσείουσες δεν παρέθεσαν κανένα στοιχείο που τυχόν να δικαιολογεί παρέκκλιση του Δικαστηρίου από το σκεπτικό της αποφάσεως αυτής.

14 — Όπ.π. (σκέψεις 60 έως 77).

15 — Οι αναιρεσείουσες αμφισβητούν εν τούτοις, στο πλαίσιο του τρίτου λόγου αναιρέσεως, την περίοδο της παραβάσεως που ορίστηκε έτσι, υποστηρίζοντας ότι αυτή δεν διήρκεσε, κατ' ανώτατο όριο, παρά από τον Φεβρουάριο του 1994 έως τον Οκτώβριο του 2000.

16 — Ιδίως, αποφάσεις Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P, EU:C:2004:6, σκέψεις 354 έως 359)· ETI κ.λπ. (C-280/06, EU:C:2007:775), και ThyssenKrupp Nirosta κατά Επιτροπής (C-352/09 P, EU:C:2011:191, σκέψεις 143 έως 157).

17 — EU:C:2013:386, σκέψεις 51 έως 60.

Γ – Επί της αποδείξεως της συμμετοχής της *EniChem* στη σύμπραξη και της διάρκειας της παραβάσεως (τρίτος λόγος αναίρεσεως)

1. Επιχειρήματα των διαδίκων

28. Οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο και παραμόρφωσε τα πραγματικά περιστατικά και τα αποδεικτικά στοιχεία κρίνοντας ότι είχαν συμμετάσχει στη σύμπραξη μεταξύ Μαΐου 1993 και Φεβρουαρίου 1994 και μεταξύ Οκτωβρίου 2000 και Μαΐου 2002. Ειδικότερα, το Γενικό Δικαστήριο εσφαλμένως δέχθηκε, με τη σκέψη 173 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το συμπέρασμα της Επιτροπής κατά το οποίο η αφετηρία της συμμετοχής της *EniChem* στη σύμπραξη μπορούσε να προσδιορισθεί στην ημερομηνία της συναντήσεως που πραγματοποιήθηκε στη Φλωρεντία στις 12 ή στις 13 Μαΐου 1993, καθότι μέτρο δεν αποστασιοποιήθηκε δημοσίως από τη συμφωνία περί των στοχευομένων αγορών που φέρεται να συνάφθηκε εκεί. Εσφαλμένως επίσης έκρινε το Γενικό Δικαστήριο ότι οι δύο συναντήσεις, που πραγματοποιήθηκαν στο Λεβερκούζεν στις 23 Απριλίου 2002 και στη Νάπολη στις 13 Μαΐου 2002, είχαν χαρακτήρα αντίθετο προς τους κανόνες του ανταγωνισμού.

29. Προβάλλεται επίσης ότι η αιτιολογία της αποφάσεως είναι εσφαλμένη ή τουλάχιστον ελλιπής. Οι αναιρεσείουσες ζητούν συνεπώς από το Δικαστήριο να επανεξετάσει τις αιτιάσεις της Επιτροπής και να περιορίσει τη διάρκεια της συμμετοχής στην παράβαση σε περίοδο εκτεινόμενη από τον Φεβρουάριο του 1994 έως τον Οκτώβριο του 2000.

30. Η Επιτροπή ζητεί την απόρριψη του λόγου αναίρεσεως ως απαραδέκτου.

2. Ανάλυση

31. Ο τρίτος λόγος αναίρεσεως πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτος καθότι μέτρο οι αναιρεσείουσες, επαναλαμβάνοντας ως επί το πλείστον τα επιχειρήματα που προβλήθηκαν σε πρώτο βαθμό, αμφισβητούν κατ' ουσίαν την εκτίμηση, από το Γενικό Δικαστήριο, στοιχείων των πραγματικών περιστατικών και των αποδείξεων που έλαβε υπόψη η Επιτροπή προκειμένου να καθορίσει την ημερομηνία ενάρξεως και περατώσεως της συμμετοχής τους στη σύμπραξη (σκέψεις 147 έως 204 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως), χωρίς να παραθέτουν επακριβώς τα στοιχεία που παραμορφώθηκαν από το Γενικό Δικαστήριο και χωρίς να αποδεικνύουν τα σφάλματα αναλύσεως που, κατά την εκτίμησή του, το οδήγησαν στην παραμόρφωση αυτή¹⁸.

32. Θα αρκεσθώ στην παρατήρηση ότι, εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε (σκέψη 168 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως) ότι η Επιτροπή ορθώς θεώρησε ότι η συμμετοχή της *EniChem* στη σύμπραξη είχε εκκινήσει με αφετηρία τη συνάντηση της Φλωρεντίας της 12ης ή της 13ης Μαΐου 1993, στηριζόμενη, μεταξύ άλλων στοιχείων που δεν αμφισβητήθηκαν, στο γεγονός ότι είχε ληφθεί υπόψη στη συναφθείσα συμφωνία και ότι δεν αποστασιοποιήθηκε από αυτήν. Πλην όμως, οι αναιρεσείουσες, που δεν προσάγουν το παραμικρό πρόσφορο στοιχείο προς απόδειξη του ότι η *EniChem* αποστασιοποιήθηκε πράγματι δημοσίως από τη συμφωνία που συνάφθηκε κατά την εν λόγω συνάντηση¹⁹, δεν διευκρινίζουν κατά ποιον τρόπο η διαπίστωση αυτή οφείλεται σε παραμόρφωση των πραγματικών περιστατικών ή των αποδεικτικών στοιχείων.

18 — Βλ., συναφώς, ιδίως, αποφάσεις *Lafarge* κατά Επιτροπής (C-413/08 P, EU:C:2010:346, σκέψεις 15 έως 17), και *Caffaro* κατά Επιτροπής (C-447/11 P, EU:C:2013:797, σκέψη 25).

19 — Βλ., συναφώς, αποφάσεις *Aalborg Portland* κ.λπ. κατά Επιτροπής (EU:C:2004:6, σκέψεις 81 έως 85)· *Dansk Rørindustri* κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P έως C-208/02 P και C-213/02 P, EU:C:2005:408, σκέψεις 142 έως 144)· *Sumitomo Metal Industries* και *Nippon Steel* κατά Επιτροπής (C-403/04 P και C-405/04 P, EU:C:2007:52, σκέψεις 47 και 48), και *Archer Daniels Midland* κατά Επιτροπής (C-510/06 P, EU:C:2009:166, σκέψεις 119 και 120).

VI – Επί των λόγων αναιρέσεως σχετικά με την εξέταση, από το Γενικό Δικαστήριο, της νομιμότητας των προστίμων (υποθέσεις C-93/13 P και C-123/13 P)

A – Επί του καθορισμού του βασικού ποσού του προστίμου (τέταρτος λόγος αναιρέσεως στην υπόθεση C-123/13 P)

1. Επιχειρήματα των διαδίκων

33. Ο τέταρτος λόγος αναιρέσεως, αποτελούμενος από δύο σκέλη, αφορά την εκτίμηση, από το Γενικό Δικαστήριο, του εκ μέρους της Επιτροπής καθορισμού του βασικού ποσού του προστίμου που τους επιβλήθηκε. Στο πλαίσιο του πρώτου σκέλους, υποστηρίζουν, αναφερόμενες στις σκέψεις 239 και 240, 242, 247 και 249 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι το Γενικό Δικαστήριο παραβίασε το δίκαιο της Ένωσης, και ιδίως τις αρχές της επείκειας, της αναλογικότητας και της ίσης μεταχειρίσεως, παραλείποντας την άσκηση του ελέγχου πλήρους δικαιοδοσίας του ως προς τα στοιχεία που προσήγαγαν προς αμφισβήτηση του καθορισμού, εκ μέρους της Επιτροπής, του βασικού ποσού του προσθέτου ποσού του προστίμου. Αγνόησε ιδίως το Γενικό Δικαστήριο τις αιτιάσεις περί μη εφαρμογής, από την Επιτροπή, του σημείου 18 των κατευθυντηρίων γραμμών για τη μέθοδο υπολογισμού των προστίμων που επιβάλλονται κατ' εφαρμογή του άρθρου 23, παράγραφος 1, σημείο α', του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003²⁰. Στο πλαίσιο του δεύτερου σκέλους του λόγου αναιρέσεως, οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν, παραπέμποντας συναφώς στον τρίτο λόγο αναιρέσεως, ότι ο συντελεστής προσαυξήσεως της διάρκειας που προβλέπεται στο σημείο 24 των κατευθυντηρίων γραμμών έπρεπε να είχε μειωθεί σε 6,75, κατ' αντιστοιχία προς τους 6 και 9 μήνες πραγματικής συμμετοχής της Versalis στην παράβαση.

34. Η Επιτροπή εκτιμά ότι αυτός ο λόγος αναιρέσεως, που περιορίζεται εν γένει σε παραπομπή στα επιχειρήματα που διατυπώθηκαν σε πρώτο βαθμό, πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτος.

2. Ανάλυση

35. Το πρώτο σκέλος του λόγου αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτο καθότι μέτρο κατατείνει στην πραγματικότητα στην εξασφάλιση απλής επανεξετάσεως της προσφυγής που ασκήθηκε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, πράγμα που, κατά το άρθρο 56 του Οργανισμού του Δικαστηρίου, εκφεύγει της αρμοδιότητάς του²¹. Αρκεί να επισημανθεί συναφώς ότι οι αναιρεσείουσες παραπέμπουν εν γένει στην προσφυγή που άσκησαν πρωτοδίκως, μνημονεύοντας ορισμένα στοιχεία που θεωρούν ότι δεν ελήφθησαν υπόψη από το Γενικό Δικαστήριο, χωρίς εντούτοις να εξηγούν τις πλάνες περί το δίκαιο από τις οποίες πάσχει η εκτίμησή του και χωρίς να αμφισβητούν την εκ μέρους του ερμηνεία ή εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης²². Η αιτίαση περί μη εφαρμογής του σημείου 18 των κατευθυντηρίων γραμμών πρέπει, ωσαύτως, να απορριφθεί ως απαράδεκτη, καθότι μέτρο οι αναιρεσείουσες περιορίζονται στον ισχυρισμό, που αμφισβητείται από την Επιτροπή, ότι την προέβαλαν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου. Εξάλλου, και λαμβανομένης υπόψη της απαντήσεως που προτείνεται να δοθεί ως προς τον τρίτο λόγο αναιρέσεως, συντρέχει επίσης λόγος απορρίψεως του δεύτερου σκέλους του λόγου αναιρέσεως.

20 — ΕΕ 2006, C 210, σ. 2, στο εξής: κατευθυντήριες γραμμές του 2006.

21 — Βλ., ιδίως, απόφαση Volkswagen κατά Επιτροπής (C-338/00 P, EU:C:2003:473, σκέψη 47).

22 — Βλ., ιδίως, απόφαση E.ON Energie κατά Επιτροπής (C-89/11 P, EU:C:2012:738, σκέψεις 112 έως 114).

B – Επί του χαρακτηρισμού της υποτροπής της Eni (πρώτος λόγος αναιρέσεως στην υπόθεση C-93/13 P)

1. Σκεπτικό της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως

36. Το Γενικό Δικαστήριο έκρινε, με τη σκέψη 275 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η παράβαση που διαπιστώθηκε με το άρθρο 1 της προσβαλλομένης αποφάσεως δεν μπορεί να θεωρηθεί ως υποτροπή όσον αφορά την Eni. Προκύπτει, κατ' ουσίαν, από το σκεπτικό της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως (σκέψεις 268 έως 275) ότι δύο είδη εκτιμήσεων συντρέχουν προς δικαιολόγηση του συμπεράσματος αυτού.

37. Η πρώτη είναι ότι, στις αποφάσεις της Πολυπροπυλένιο και PVC II²³, η Επιτροπή «ούτε ισχυρίστηκε ούτε κατέδειξε» ότι οι εταιρίες που αφορούσαν οι αποφάσεις αυτές, ήτοι η Anic SpA και η EniChem, δεν είχαν καθορίσει κατά τρόπο αυτοτελή τη συμπεριφορά τους στη σχετική αγορά κατά τη διάρκεια των περιόδων τελέσεως των παραβάσεων και ότι αποτελούσαν κατά τον χρόνο εκείνο ενιαία οικονομική οντότητα με την Eni (σκέψη 272 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως). Έτσι, η Eni ούτε είχε υποστεί κύρωση ούτε καν υπήρξε αποδέκτρια ανακοινώσεως αιτιάσεων (σκέψεις 272 και 274).

38. Η δεύτερη είναι ότι η Eni δεν είχε μπορέσει, ως μητρική εταιρία, να αποδείξει ότι δεν συγκροτούσε ενιαία οικονομική μονάδα με τις δύο επιχειρήσεις που τιμωρήθηκαν δυνάμει των εν λόγω αποφάσεων. Η Eni δεν μπορούσε, ως εκ τούτου, να θεωρηθεί υπαίτια της προγενέστερης παραβάσεως, χωρίς να παραβιασθούν τα δικαιώματα άμυνάς της και, ειδικότερα, το δικαίωμά της να αμφισβητήσει την ενδεχόμενη ύπαρξη ενιαίας οικονομικής μονάδας από κοινού με τις δύο επιχειρήσεις στις οποίες επιβλήθηκε κύρωση (σκέψεις 273 και 274 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως).

39. Το Γενικό Δικαστήριο έκρινε εντούτοις, με τη σκέψη 276 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι το γεγονός ότι δεν κατέστη δυνατόν να διαπιστωθεί υποτροπή ως προς την Eni δεν μπορούσε, καθεαυτό, να επιφέρει την ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως ή τη μείωση του ποσού του επιβληθέντος προστίμου, δεδομένου ότι μια διαπίστωση υποτροπής ως προς την Polimeri Europa, που μετονομάστηκε σε Versalis, μπορούσε να δικαιολογήσει την προσαύξηση του ποσού του προστίμου λόγω υποτροπής.

2. Επιχειρήματα των διαδίκων

40. Στο πλαίσιο του πρώτου λόγου αναιρέσεως στην υπόθεση C-93/13 P, που υποδιαιρείται σε δύο σκέλη, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο διαπιστώνοντας ότι εσφαλμένως προσαύξησε το βασικό ποσό του προστίμου που επιβλήθηκε στην Eni λόγω της υποτροπής. Βάλλει ιδίως κατά των σκέψεων 271 έως 274 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

41. Στο πλαίσιο του πρώτου σκέλους του πρώτου αυτού λόγου αναιρέσεως, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το Γενικό Δικαστήριο παραβίασε την αρχή του σεβασμού των δικαιωμάτων άμυνας προς τον σκοπό της διαπιστώσεως υποτροπής, θεωρώντας, κατ' ουσίαν, ότι δεν μπορούσε να διαπιστωθεί υποτροπή όσον αφορά την Eni εφόσον δεν της είχε δοθεί η δυνατότητα να ανατρέψει το τεκμήριο του πλήρους ελέγχου που ασκούσε επί των αποδεκτριών των αποφάσεων Πολυπροπυλένιο και PVC II επιχειρήσεων.

23 — Απόφαση 94/599/ΕΚ της Επιτροπής, της 27ης Ιουλίου 1994, σχετικά με διαδικασία εφαρμογής του άρθρου [81 ΕΚ] (IV/31.865 — PVC) (ΕΕ L 239, σ. 14, στο εξής: απόφαση PVC II).

42. Η Επιτροπή εκτιμά, παραπέμποντας στην απόφαση Shell Petroleum κ.λπ. κατά Επιτροπής²⁴ του Γενικού Δικαστηρίου, ότι τα δικαιώματα άμυνας διασφαλίζονται εφόσον, κατά τον χρόνο αναγγελίας της προθέσεώς της να διαπιστώσει την υποτροπή, παρέχει στους διαδίκους τη δυνατότητα να αποδείξουν ότι δεν πληρούνται οι προς τούτο προϋποθέσεις. Αυτό συνέβη στην προκειμένη περίπτωση. Το σημείο 416 της ανακοινώσεως αιτιάσεως εφιστούσε ακριβώς την προσοχή των αποδεκτών της στο σημείο 28, πρώτη περίπτωση, των κατευθυντηρίων γραμμών του 2006, σχετικά με την υποτροπή, η δε υποσημείωση 483 αναφερόταν συναφώς στις αποφάσεις PVC II και Πολυπροπυλένιο. Πλην όμως, η Eni δεν επιχείρησε ούτε να ανατρέψει το τεκμήριο της αποφασιστικής επιρροής που ασκούσε στις αποδέκτριες των αποφάσεων Πολυπροπυλένιο και PVC II επιχειρήσεις ούτε, λαμβανομένου υπόψη του χρονικού διαστήματος που είχε παρέλθει από την έκδοση των δύο αυτών αποφάσεων, να επικαλεσθεί την αδυναμία προσαγωγής των καταλλήλων προς τούτο αποδείξεων.

43. Η Επιτροπή προσθέτει ότι η υποτροπή δεν έχει ως σκοπό την αναδρομική κύρωση μιας πρώτης παραβάσεως αλλά απλώς τη συναγωγή των συνεπειών νέας παραβάσεως της επιχειρήσεως.

44. Στο πλαίσιο του δεύτερου σκέλους του πρώτου λόγου αναιρέσεως, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε επίσης, σε κάθε περίπτωση, σε προφανή παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ κρίνοντας ότι δεν μπορούσε να καταλογίσει στην Eni ευθύνη για παράβαση διαπραχθείσα στο παρελθόν για την οποία δεν της είχε επιβληθεί κύρωση. Η διαπίστωση υποτροπής δεν στηρίζεται στην επιβολή προηγούμενης χρηματικής κυρώσεως αλλά μόνον στη διαπίστωση της υπάρξεως προηγούμενης παραβάσεως.

45. Πλην όμως, εν προκειμένω, η υποτροπή της Eni δεν διαπιστώθηκε λόγω του γεγονότος ότι «θεωρήθηκε υπεύθυνη για προγενέστερη παράβαση» αλλά επειδή έλεγχε κατά 100 % μια θυγατρική που είχε καταδικασθεί προηγουμένως σε πρόστιμο και επειδή η επιχείρηση που συναποτελεί με αυτή την τελευταία τέλεσε νέα παράβαση, η οποία πρέπει να οδηγήσει στην επιβολή προστίμου που ενδείκνυται να προσαυξηθεί λόγω υποτροπής.

46. Η Eni υποστηρίζει αντιθέτως ότι δεν πρέπει να θεωρηθεί υπότροπος εφόσον ουδέποτε υπήρξε διάδικος στις υποθέσεις Πολυπροπυλένιο και PVC II, δεν ήταν ούτε αποδέκτρια ούτε καν μνημονευόταν στις αποφάσεις περί διαπράξεως παραβάσεων, δεν της απεστάλησαν αιτήσεις παροχής πληροφοριών ούτε ανακοινώσεις αιτιάσεων και δεν ακούσθηκε καν ποτέ στο πλαίσιο ακροάσεως. Ο εκ των υστέρων καταλογισμός ευθύνης λόγω υποτροπής βάσει τεκμηρίου το οποίο δεν της δόθηκε ποτέ η δυνατότητα να αμφισβητήσει είναι ασυμβίβαστος προς την αρχή του σεβασμού των δικαιωμάτων άμυνας, όπως διαπίστωσε το Γενικό Δικαστήριο.

3. Ανάλυση

47. Πρέπει κατ' αρχάς να υπομνησθεί ότι, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, τα θεσμικά όργανα της Ένωσης δεν υποχρεούνται να θεμελιώνουν έννομο συμφέρον προκειμένου να ασκήσουν αναίρεση κατά αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου²⁵. Κατά συνέπεια, το γεγονός ότι ο πρώτος λόγος της αιτήσεως αναιρέσεως της Επιτροπής βάλλει κατά του σκεπτικού της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, με την οποία το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε το σφάλμα στο οποίο είχε υποπέσει η τελευταία διαπιστώνοντας την υποτροπή της Eni με το άρθρο 1 της προσβαλλομένης αποφάσεως, χωρίς εντούτοις να ακυρώσει την εν λόγω απόφαση, δεν μπορεί να οδηγήσει το Δικαστήριο στην κήρυξη της εν λόγω αιτήσεως αναιρέσεως ως απαράδεκτης ελλείψει εννόμου συμφέροντος.

24 — T-343/06, EU:T:2012:478, σκέψη 275.

25 — Βλ. απόφαση Επιτροπή κατά Anic Partecipazioni (C-49/92 P, EU:C:1999:356, σκέψεις 171 και 172).

48. Μετά τη διευκρίνιση αυτή, ενδείκνυται, πριν την εξέταση της βασιμότητας του προβαλλομένου από την Επιτροπή λόγου αναιρέσεως, να υπομνησθεί συνοπτικά η σχετική νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την υποτροπή στο δίκαιο του ανταγωνισμού της Ένωσης²⁶ και να οριοθετηθούν σαφώς οι όροι του προβλήματος που τίθεται με την παρούσα υπόθεση. Όπως μόλις διαφάνηκε, η υπόθεση αυτή αφορά την ιδιαίτερη περίπτωση της διαπιστώσεως υποτροπής στο πλαίσιο διαδοχικών παραβάσεων που τελέστηκαν από τις εταιρίες ενός ομίλου και, ακριβέστερα, την ειδική περίπτωση κατά την οποία η υποτροπή μητρικής εταιρίας διαπιστώνεται αποκλειστικώς βάσει της προγενέστερης συμπεριφοράς μιας από τις θυγατρικές της.

α) Εισαγωγικές παρατηρήσεις επί των ιδιαιτεροτήτων της διαπιστώσεως υποτροπής στο πλαίσιο διαδοχικών παραβάσεων που τελούνται από τις εταιρίες ενός ομίλου

49. Το ύψος του προστίμου που μπορεί να επιβάλει η Επιτροπή, κατ' εφαρμογή του άρθρου 23, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα 81 και 82 της Συνθήκης²⁷, στις επιχειρήσεις ή ενώσεις επιχειρήσεων που διαπράττουν, εκ προθέσεως ή εξ αμελείας, παράβαση των άρθρων 101 ΣΛΕΕ και 102 ΣΛΕΕ, καθορίζεται σε συνάρτηση προς τη σοβαρότητα της παραβάσεως και, εφόσον συντρέχει λόγος, της διάρκειάς της²⁸.

50. Η υποτροπή είναι ένα από τα στοιχεία που, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου²⁹ όπως και του Γενικού Δικαστηρίου, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά την ανάλυση της σοβαρότητας μιας παραβάσεως, ως επιβαρυντική κατάσταση³⁰. Εντεταγμένη πλέον στις κατευθυντήριες γραμμές³¹, η υποτροπή αποτελεί επιβαρυντική κατάσταση δικαιολογούσα την προσαύξηση του βασικού ποσού του προστίμου που επιβάλλεται σε κάθε επιχείρηση που κρίνεται ένοχη τελέσεως ή επαναλήψεως παραβάσεως πανομοιότυπης ή ανάλογης προς προηγούμενη παράβαση διαπιστωθείσα από την Επιτροπή ή από εθνική αρχή ανταγωνισμού.

51. Η διαπίστωση και η αποτίμηση των ιδιαιτέρων χαρακτηριστικών της υποτροπής, που αποσκοπεί στην παρακίνηση των επιχειρήσεων, οι οποίες εκδήλωσαν πρόθεση αποδεσμεύσεως από τους κανόνες του ανταγωνισμού, να μεταβάλουν τη συμπεριφορά τους³², εμπίπτει στην εξουσία εκτιμήσεως της Επιτροπής όσον αφορά την επιλογή των ληπτέων υπόψη στοιχείων προς τον σκοπό του καθορισμού του ποσού των προστίμων³³.

52. Πέραν των διευκρινήσεων αυτών, το Δικαστήριο, σε αντίθεση προς το Γενικό Δικαστήριο, δεν έδωσε ποτέ πραγματικά ακριβέστερο ορισμό της έννοιας της υποτροπής.

26 — Βλ., συναφώς, μεταξύ άλλων, Piernas López, J. J., «The aggravating Circumstance of Recidivism and the Principle of Legality in the EC Fining Policy: nulla poena sine lege?», *World Competition*, 2006, τόμος 29, αριθ. 3, σ. 441· Bosco κ.ά., «Ombres et lumières du traitement de la récidive par le droit des pratiques anticoncurrentielles», *Concurrences*, 2010, αριθ. 4, σ. 13· ιδίως, Barennes, M., και Wolf, G., «Cartel Recidivism in the Mirror of EU Case Law», *Journal of European Competition Law & Practice*, Σεπτέμβριος 2011, και Wils, W. P. J., «Recidivism in EU Antitrust Enforcement: A Legal and Economic Analysis», *World Competition*, 2012, τόμος 35, αριθ. 1.

27 — ΕΕ 2003, L 1, σ. 1. Προηγούμενος, άρθρο 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 του Συμβουλίου, της 6ης Φεβρουαρίου 1962, πρώτου κανονισμού εφαρμογής των άρθρων [81] και [82] της Συνθήκης (ΕΕ ειδ. έκδ. 08/001, σ. 25).

28 — Βλ. ιδίως, απόφαση Ferriere Nord κατά Επιτροπής (C-219/95 P, EU:C:1997:375, σκέψη 32).

29 — Βλ. αποφάσεις Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής (EU:C:2004:6, σκέψη 91)· Groupe Danone κατά Επιτροπής (C-3/06 P, EU:C:2007:88, σκέψη 26), και Lafarge κατά Επιτροπής (EU:C:2010:346, σκέψη 63).

30 — Απόφαση SGL Carbon κατά Επιτροπής (C-308/04 P, EU:C:2006:433, σκέψη 71).

31 — Βλ. σημείο 2 των κατευθυντηρίων γραμμών για τον υπολογισμό των προστίμων που επιβάλλονται κατ' εφαρμογή του άρθρου 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 και του άρθρου 65, παράγραφος 5, της Συνθήκης ΕΚΑΧ (ΕΕ 1998, C 9, σ. 3, στο εξής: κατευθυντήριες γραμμές του 1998), και σημείο 28 των κατευθυντηρίων γραμμών του 2006.

32 — Βλ., ιδίως, απόφαση Groupe Danone κατά Επιτροπής (EU:C:2007:88, σκέψη 39).

33 — Βλ., ιδίως, απόφαση Ferriere Nord κατά Επιτροπής (EU:C:1997:375, σκέψη 33).

53. Κατά τη διατύπωση του πλέον διαδεδομένου ορισμού³⁴ που χρησιμοποιείται από το Γενικό Δικαστήριο, «η έννοια της υποτροπής, όπως την αντιλαμβάνονται ορισμένες εθνικές έννομες τάξεις, σημαίνει την εκ μέρους του *ιδίου προσώπου* διάπραξη νέων παραβάσεων, μολοντί είχε *τιμωρηθεί* για άλλες ανάλογες παραβάσεις»³⁵.

54. Το Δικαστήριο³⁶ έκρινε εντούτοις, επιβεβαιώνοντας την επί του θέματος νομολογία του Γενικού Δικαστηρίου³⁷, ότι «η έννοια της υποτροπής δεν προϋποθέτει κατ' ανάγκη τη διαπίστωση προηγούμενης χρηματικής κυρώσεως, αλλά μόνον προηγούμενης παραβάσεως του κοινοτικού δικαίου του ανταγωνισμού».

55. Κατά συνέπεια, και κατά πολύ σχηματικό τρόπο, κάθε διαπίστωση υποτροπής στο δίκαιο του ανταγωνισμού της Ένωσης προϋποθέτει την επανάληψη όμοιας παραβάσεως (ταυτότητα παραβάσεως) από τον ίδιο δράστη (ταυτότητα δράστη).

56. Η διαπίστωση της υποτροπής εκ μέρους επιχειρήσεων που ανήκουν σε εταιρίες αποτελούσες μέρος ομίλου εταιριών εμφανίζει εν τούτοις ορισμένες ιδιαιτερότητες, όπως μαρτυρεί η παρούσα υπόθεση. Αυτή αναδεικνύει πράγματι τις δυσχέρειες που ενδέχεται να προκαλέσει η εκτίμηση της προϋποθέσεως της υποτροπής που σχετίζεται με την ταυτότητα του δράστη, όχι εν γένει, αλλά στην ιδιαίτερη περίπτωση κατά την οποία οι διαδοχικές παραβάσεις του δικαίου του ανταγωνισμού είναι καταλογιστέες σε διάφορες εταιρίες του ίδιου ομίλου, διευκρινιζόμενου ότι η προϋπόθεση που σχετίζεται με την ομοιότητα των παραβάσεων δεν τίθεται εν προκειμένω υπό συζήτηση.

57. Κατά συνέπεια, η ανάπτυξη που ακολουθεί δεν αφορά τις προϋποθέσεις της διαπιστώσεως της υποτροπής εν γένει, αλλά μόνο το κατά πόσον είναι αποδεκτή η πρακτική της Επιτροπής³⁸ που συνίσταται στην προσαύξηση, λόγω συνδρομής της επιβαρυντικής περιστάσεως της υποτροπής, του βασικού ποσού του προστίμου που επιβάλλεται σε εταιρία αποτελούσα μέρος ομίλου εταιριών για παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού, με αξιοποίηση της ευρείας έννοιας της επιχειρήσεως ως οικονομικής μονάδας, κατά την έννοια της νομολογίας Akzo Nobel³⁹.

58. Θα αρκεσθώ συναφώς στην υπόμνηση ότι, κατά τη νομολογία αυτή, η παραβατική συμπεριφορά θυγατρικής μπορεί να καταλογισθεί στη μητρική εταιρία, ιδίως όταν η θυγατρική αυτή, μολοντί έχει χωριστή νομική προσωπικότητα, «δεν καθορίζει κατά τρόπο αυτοτελή» την πολιτική της στην αγορά, αλλ' εφαρμόζει, ως επί το πλείστον, τις οδηγίες που της δίνει η μητρική εταιρία, λαμβανομένων ιδίως υπόψη των οικονομικών, οργανωτικών και νομικών δεσμών μεταξύ των δύο αυτών νομικών οντοτήτων.

59. Γίνεται έτσι δεκτό ότι, στην ιδιαίτερη περίπτωση κατά την οποία μητρική εταιρία κατέχει το σύνολο ή σχεδόν το σύνολο του κεφαλαίου της θυγατρικής, μπορεί να ασκεί αποφασιστική επιρροή στην πολιτική της τελευταίας και ότι υπάρχει μαχητό τεκμήριο σύμφωνα με το οποίο πράγματι ασκεί αποφασιστική επιρροή επί της συμπεριφοράς της θυγατρικής της. Υπό τους όρους αυτούς, αρκεί να αποδείξει η Επιτροπή ότι το σύνολο του κεφαλαίου της θυγατρικής κατέχεται από τη μητρική της εταιρία προκειμένου να θεωρήσει ότι η τελευταία ασκεί αποφασιστική επιρροή στην εμπορική

34 — Βλ., ιδίως, αποφάσεις Thyssen Stahl κατά Επιτροπής (T-141/94, EU:T:1999:48, σκέψη 617)· Michelin κατά Επιτροπής (T-203/01, EU:T:2003:250, σκέψη 284)· Shell Petroleum κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-38/07, EU:T:2011:355, σκέψη 91)· Επί κατά Επιτροπής (T-39/07, EU:T:2011:356, σκέψη 162)· ThyssenKrupp Liften Ascenseurs κατά Επιτροπής (T-144/07, T-147/07 έως T-150/07 και T-154/07, EU:T:2011:364, σκέψη 308), καθώς και Saint-Gobain Glass France κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-56/09 και T-73/09, EU:T:2014:160, σκέψη 305).

35 — Μπορεί να παρατηρηθεί ότι, στην απόφαση Shell Petroleum κ.λπ. κατά Επιτροπής (EU:T:2012:478, σκέψη 247), το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι «Υποτροπή συντρέχει όταν μια *επιχείρηση* διαπράττει νέα παράβαση όμοια με προηγούμενη για την οποία της έχουν επιβληθεί κυρώσεις», πράγμα όχι ταυτόσημο.

36 — Απόφαση Groupe Danone κατά Επιτροπής (EU:C:2007:88, σκέψη 41).

37 — Αποφάσεις Groupe Danone κατά Επιτροπής (T-38/02, EU:T:2005:367, σκέψη 363) και BPB κατά Επιτροπής (T-53/03, EU:T:2008:254, σκέψη 387).

38 — Την οποία θα ονομάζω, στη συνέχεια της αναπτύξεως, «επίδικη πρακτική της Επιτροπής όσον αφορά τη λήψη των αποφάσεων».

39 — Βλ., ιδίως, αποφάσεις Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής (EU:C:2009:536, σκέψεις 54, 55 και 58) καθώς και Επιτροπή κατά Siemens Österreich κ.λπ. (C-231/11 P έως C-233/11 P, EU:C:2014:256, σκέψεις 41 έως 48) και την εκεί παρατιθέμενη νομολογία.

πολιτική της θυγατρικής αυτής και να θεωρήσει τη μητρική εταιρία ως αλληλεγγύως υπεύθυνη για την καταβολή του επιβληθέντος στη θυγατρική της προστίμου, εκτός εάν η εν λόγω μητρική εταιρία, στην οποία εναπόκειται να ανατρέψει το τεκμήριο, προσκομίσει επαρκή αποδεικτικά στοιχεία πρόσφορα προς απόδειξη ότι η θυγατρική της ενεργεί αυτοτελώς στην αγορά.

60. Οι τρεις κύριες θεωρητικώς δυνατές περιπτώσεις από την άποψη αυτή μπορούν να παρουσιασθούν κατά τον ακόλουθο τρόπο. Μπορεί, κατ' αρχάς, να ληφθεί υπόψη η προγενέστερη παράβαση της θυγατρικής ενός ομίλου προκειμένου να θεμελιωθεί η υποτροπή ως προς άλλη θυγατρική του ομίλου αυτού. Μπορεί, περαιτέρω, να ληφθεί υπόψη η προγενέστερη παράβαση της θυγατρικής ενός ομίλου προκειμένου να θεμελιωθεί η υποτροπή ως προς τη μητρική εταιρία του ομίλου λόγω της συμπεριφοράς της ίδιας θυγατρικής ή άλλης θυγατρικής του ομίλου. Μπορεί, τέλος, να ληφθεί υπόψη η προγενέστερη παράβαση της θυγατρικής ενός ομίλου προκειμένου να θεμελιωθεί η υποτροπή ως προς τη μητρική εταιρία του ομίλου⁴⁰, με την επιβολή κυρώσεως σ' αυτή την τελευταία λόγω της δικής της συμπεριφοράς⁴¹. Το τελευταίο αυτό ενδεχόμενο εμφανίζεται στην παρούσα υπόθεση.

61. Αυτό που εξομοιώνει τα τρία αυτά ενδεχόμενα και βρίσκεται στο κέντρο της παρούσας επίδικης διαφοράς είναι το ότι, αξιοποιώντας την έννοια της επιχειρήσεως ως οικονομικής μονάδας, η Επιτροπή μπορεί να προσαυξήσει την κύρωση που επιβάλλεται σε μητρική εταιρία στηριζόμενη σε προηγούμενη παράβαση τελεσθείσα από επιχείρηση υπαγόμενη στην ευθύνη θυγατρικής την οποία έλεγχε, ενώ η εν λόγω μητρική εταιρία δεν είχε υποστεί κύρωση για την πρώτη αυτή παράβαση και είχε παραμείνει ολοσχερώς διαφανής στο πλαίσιο της διαδικασίας που οδήγησε στην έκδοση της πρώτης αυτής αποφάσεως.

62. Το Δικαστήριο είχε πολλάκις την ευκαιρία να εξετάσει τη νομιμότητα της πρακτικής αυτής της Επιτροπής ως προς τη λήψη των αποφάσεων. Η θέση του, εν γένει, ταλαντεύθηκε μεταξύ τριών απόψεων, εκ των οποίων η πρώτη τη δεχόταν κατ' αρχήν⁴², ανοίγοντας έτσι δίοδο στην ανάπτυξη της επίδικης πρακτικής της Επιτροπής ως προς τη λήψη των αποφάσεων, η δεύτερη την απέρριπτε λόγω, κατ' ουσίαν, παραβιάσεως μιας πολύ αυστηρής υποχρεώσεως προς αιτιολόγηση⁴³ και η τρίτη την απέρριπτε κατ' αρχήν⁴⁴, για λόγους αναγόμενους κατ' ουσίαν στον σεβασμό των δικαιωμάτων άμυνας των μητρικών εταιριών που θεωρήθηκαν υπότροπες υπό παρόμοιες συνθήκες.

63. Μέχρι στιγμής, το Δικαστήριο είχε μια μόνον ευκαιρία να εξετάσει την εκτίμηση, από το Γενικό Δικαστήριο, της πρακτικής της Επιτροπής όσον αφορά τη λήψη των αποφάσεων. Στις πρόσφατες αποφάσεις του *Eni* κατά *Επιτροπής*⁴⁵ και *Versalis* κατά *Επιτροπής*⁴⁶, που εκδόθηκαν μετά την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, επιβεβαίωσε, εν προκειμένω, τις αποφάσεις *Eni* κατά *Επιτροπής*⁴⁷ και *Polimeri Europa* κατά *Επιτροπής*⁴⁸ του Γενικού Δικαστηρίου με τις οποίες ακυρώθηκε απόφαση περί διαπιστώσεως της υποτροπής μητρικής εταιρίας υπό περιστάσεις παρόμοιες, ακόμη και πανομοιότυπες, προς τις υφιστάμενες εν προκειμένω. Έκρινε, κατ' ουσίαν, ότι, οσάκις η Επιτροπή

40 — Το αντίστροφο, συνιστάμενο στη συνεκτίμηση της προηγούμενης παραβάσεως της μητρικής εταιρίας ομίλου προς θεμελίωση της επιβαρυντικής περιστάσεως της υποτροπής ως προς τη θυγατρική του εν λόγω ομίλου θα ήταν επίσης, θεωρητικώς, δυνατόν· κατά την έννοια αυτή, βλ. Bernardeau, L., και Christienne, J.-P., *Les amendes en droit de la concurrence, Pratique décisionnelle et contrôle juridictionnel du Droit de l'Union*, Larcier, 2013, αριθ. I.270.

41 — Η σχηματική αυτή παρουσίαση παραλείπει βεβαίως στοιχεία πολυπλοκότητας οφειλόμενα στην εξέλιξη της νομικής δομής ενός ομίλου εταιριών μεταξύ της διαπιστώσεως των δύο παραβάσεων και της επιβολής κυρώσεων.

42 — Βλ. αποφάσεις *Michelin* κατά *Επιτροπής* (T-203/01, EU:T:2003:250, σκέψη 290) και *Shell Petroleum* κ.λπ. κατά *Επιτροπής* (EU:T:2012:478).

43 — Βλ. αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου *Eni* κατά *Επιτροπής* (T-39/07, EU:T:2011:356, σκέψεις 161 έως 171), και *Polimeri Europa* κατά *Επιτροπής* (T-59/07, EU:T:2011:361, σκέψεις 293 έως 303). Το Δικαστήριο επιβεβαίωσε αντιστοίχως τις δύο αυτές αποφάσεις με τις αποφάσεις του *Eni* κατά *Επιτροπής* (EU:C:2013:289) και *Versalis* κατά *Επιτροπής* (EU:C:2013:386), που εξετάζονται κατωτέρω.

44 — Βλ. αποφάσεις *ThyssenKrupp Liften Ascenseurs* κατά *Επιτροπής* (EU:T:2011:364, σκέψεις 308, 319-320, 322) και *Saint-Gobain Glass France* κ.λπ. κατά *Επιτροπής* (EU:T:2014:160, σκέψεις 317-320). Η αίτηση ανατρέψεως που ασκήθηκε κατά της αποφάσεως *ThyssenKrupp Liften Ascenseurs* κατά *Επιτροπής* διαγράφηκε με διάταξη της 8ης Μαΐου 2012, *ThyssenKrupp Elevator CENE* (πρώην *ThyssenKrupp Aufzüge*) και *ThyssenKrupp Fahrtreppen* κατά *Επιτροπής* (C-503/11 P, EU:C:2012:277).

45 — EU:C:2013:289, σκέψη 129.

46 — EU:C:2013:386, σκέψη 142.

47 — EU:T:2011:356.

48 — EU:T:2011:361.

αποφασίζει την επιβολή προστίμου σε εταιρία λόγω παραβάσεως των κανόνων του ανταγωνισμού και την προσαύξηση, λόγω υποτροπής, του βασικού ποσού αυτού του προστίμου, βαρύνεται «με την προσαγωγή, από κοινού με την απόφαση περί επιβολής του εν λόγω προστίμου⁴⁹, εκθέσεως που να παρέχει στα δικαστήρια της Ένωσης καθώς και στην εταιρία αυτή τη δυνατότητα να αντιληφθούν *με ποια ιδιότητα και σε ποιον βαθμό* τυχόν ενεχόταν στην προηγούμενη παράβαση». Βαρύνεται, όλως ιδιαιτέρως, οσάκις θεωρεί ότι η εν λόγω εταιρία αποτέλεσε μέρος της επιχειρήσεως που ήταν αποδέκτρια της αποφάσεως που αφορούσε την προηγούμενη παράβαση, με την υποχρέωση να αιτιολογήσει επαρκώς την παραδοχή αυτή.

64. Στις δύο αυτές αποφάσεις, το Δικαστήριο εκτίμησε εν προκειμένω ότι η προσβαλλόμενη απόφαση, που είχε επιβάλει στη μητρική εταιρία ομίλου εταιριών πρόστιμο, του οποίου το βασικό ποσόν είχε προσαυξηθεί λόγω υποτροπής, υπό περιστάσεις που εμφάνιζαν μεγάλη ομοιότητα προς αυτές της παρούσας υποθέσεως, ήταν ελλιπώς αιτιολογημένη, δεδομένου ότι οι διευκρινίσεις που περιελάμβανε ουδόλως επέτρεπαν να γίνει αντιληπτό *με ποια ιδιότητα και σε ποιον βαθμό* η εν λόγω μητρική εταιρία, που δεν συγκαταλεγόταν μεταξύ των αποδεκτριών των προγενεστέρων αποφάσεων Πολυπροπυλένιο και PVC II, ενεχόταν στις αποφάσεις αυτές⁵⁰.

65. Από τις αποφάσεις αυτές συνάγεται ότι το Δικαστήριο δεν αποκλείει, κατ' αρχήν, τη δυνατότητα της Επιτροπής προς εφαρμογή της επιβαρυντικής περιστάσεως της υποτροπής υπό συνθήκες όπως αυτές της προκειμένης περιπτώσεως, εξαρτώντας εντούτοις το αποδεκτό της πρακτικής αυτής από τον όρο ότι η απόφαση περί διαπιστώσεως της δεύτερης παραβάσεως και περί διαπιστώσεως της υποτροπής ως προς τη μητρική εταιρία ικανοποιούν, κατ' ελάχιστο, τις επακριβείς επιταγές αιτιολογήσεως που θέτει. Πρέπει να παρατηρηθεί ότι, ενεργώντας έτσι, το Δικαστήριο τοποθετείται, προκειμένου να αναλύσει την κατάσταση, στο στάδιο της εκδόσεως της αποφάσεως περί διαπιστώσεως της υποτροπής και περί διαπιστώσεως της δεύτερης παραβάσεως και όχι στο στάδιο της εκδόσεως της αποφάσεως περί διαπιστώσεως της πρώτης παραβάσεως, όπως έπραξε το Γενικό Δικαστήριο στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση.

β) Το ασυμβίβαστο της προσεγγίσεως του Γενικού Δικαστηρίου με τη νομολογία του Δικαστηρίου και η έκβαση της αιτήσεως αναιρέσεως

66. Υπό το φως των αναπτύξεων που προηγήθηκαν ενδείκνυται να εξεταστεί ο πρώτος λόγος αναιρέσεως της Επιτροπής, στο πλαίσιο του οποίου υποστηρίζει, κατ' ουσίαν, ότι αντιθέτως προς τα κριθέντα από το Γενικό Δικαστήριο, η υποτροπή μπορεί να διαπιστωθεί δεκτή ως προς τη μητρική εταιρία ομίλου εταιριών έστω και χωρίς οποιαδήποτε προηγούμενη επιβολή κυρώσεων σ' αυτήν, εφόσον τεκμηριωθεί ότι συναποτελούσε ενιαία οικονομική μονάδα με άλλη εταιρία, στην οποία είχε επιβληθεί προηγουμένως κύρωση, και ότι της είχε δοθεί η ευκαιρία, κατά την έκδοση της δεύτερης αποφάσεως που διαπιστώνει την υποτροπή, να ανατρέψει το τεκμήριο περί ασκήσεως αποφασιστικής εν τοις πράγμασι επιρροής επί της εταιρίας στην οποία είχε επιβληθεί προηγουμένως κύρωση.

67. Εξαρχής τονίζω πως προκύπτει σαφώς ότι η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, που εγγράφεται στην ανάπτυξη της τρίτης και τελευταίας νομολογιακής γραμμής που ανέπτυξε το Γενικό Δικαστήριο, η οποία αποκλείει κατ' αρχήν κάθε διαπίστωση υποτροπής υπό συνθήκες όπως αυτές της προκειμένης περιπτώσεως, δεν είναι συμβατή προς τη νομολογία του Δικαστηρίου.

49 — Πρέπει εδώ να παρατηρηθεί ότι το Δικαστήριο, μολοντί δεν αναφέρεται παρά μόνο στην αιτιολογία της αποφάσεως περί επιβολής του προστίμου και διαπιστώσεως της υποτροπής, λαμβάνει εντούτοις υπόψη, στο πλαίσιο του ασκουμένου εν προκειμένω ελέγχου, την αιτιολογία της ανακοινώσεως των αιτιάσεων (βλ. αποφάσεις Επί κατά Επιτροπής, EU:C:2013:289, σκέψη 130, και Versalis κατά Επιτροπής, EU:C:2013:386, σκέψη 143), λεπτό ζήτημα επί του οποίου θα έχω την ευκαιρία να επανέλθω.

50 — Παρατηρούμε ότι το Γενικό Δικαστήριο είχε, από πλευράς του, κρίνει ότι η προσβαλλόμενη απόφαση δεν περιελάμβανε επαρκή εμπεριστατωμένα και ακριβή στοιχεία που να καθιστούν δυνατόν να δικαιολογηθεί το ότι η αυτή επιχείρηση είχε επαναλάβει παραβατική συμπεριφορά, κάτι που δεν είναι ακριβώς το ίδιο πράγμα· βλ. αποφάσεις Επί κατά Επιτροπής (EU:T:2011:356, σκέψη 171) και Polimeri Euroρα κατά Επιτροπής (EU:T:2011:361, σκέψη 303).

68. Τα νομικά σφάλματα στα οποία υπέπεσε το Γενικό Δικαστήριο και τα οποία θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν την εξαφάνιση της αναιρεσιβαλλομένης απόφασης, δεν συνεπάγονται εντούτοις ότι η αίτηση αναίρεσης της Επιτροπής πρέπει να γίνει δεκτή ούτε ότι η απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου πρέπει να αναιρεθεί, εάν το διατακτικό της αναιρεσιβαλλομένης απόφασης είναι βάσιμο για άλλους νομικούς λόγους⁵¹.

69. Πλην όμως, η εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου, κατά την οποία η Επιτροπή δεν μπορούσε να δεχθεί την επιβαρυντική κατάσταση της υποτροπής ως προς την Επί, φαίνεται κατ' αρχάς δικαιολογημένη από απόψεως, ακριβώς, των επιταγών που διατυπώθηκαν από το Δικαστήριο με τις αποφάσεις Επί κατά Επιτροπής⁵² και Versalis κατά Επιτροπής⁵³. Φαίνεται, πρωτίστως, δικαιολογημένη από απόψεως των επιταγών που απορρέουν από τη διασφάλιση των δικαιωμάτων άμυνας της μητρικής εταιρίας που υφίσταται κύρωση λόγω υποτροπής υπό περιστάσεις ανάλογες προς αυτές της προκειμένης περιπτώσεως, ζήτημα επί του οποίου το Δικαστήριο δεν είχε ακόμη την ευκαιρία να αποφανθεί.

ι) Το ασυμβίβαστο της προσεγγίσεως του Γενικού Δικαστηρίου με τη νομολογία του Δικαστηρίου

70. Προκύπτει από την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση ότι δεν ήταν, κατ' ουσίαν, δυνατόν να γίνει δεκτή η υποτροπή της μητρικής εταιρίας υπό τις περιστάσεις της προκειμένης περιπτώσεως, ήτοι σε περίπτωση κατά την οποία στη θυγατρική της εν λόγω μητρικής εταιρίας επιβλήθηκε μιας πρώτη κύρωση λόγω παραβάσεως των κανόνων του ανταγωνισμού, χωρίς να προσβληθούν *αυτομάτως* τα δικαιώματα άμυνας της. Πράγματι, ευρισκόμενη σε τέτοια κατάσταση, η μητρική εταιρία δεν μπορούσε να είναι σε θέση, «κατά τον χρόνο της προηγούμενης παραβάσεως»⁵⁴, να ανατρέψει το τεκμήριο περί της εκ μέρους της πραγματικής ασκήσεως αποφασιστικής επιρροής στην θυγατρική της στην οποία επιβλήθηκε κύρωση. Η αδυναμία αυτή της μητρικής εταιρίας να διασφαλίσει την άμυνά της οφείλεται στην περίπτωση ότι δεν ήταν αποδέκτρια της απόφασης περί διαπιστώσεως της πρώτης παραβάσεως, ότι δεν της είχε επιβληθεί κύρωση λόγω της παραβάσεως αυτής και ότι δεν είχε λάβει ανακοίνωση των αιτιάσεων στο πλαίσιο της διαπιστώσεως αυτής⁵⁵.

71. Προκύπτει έτσι από την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση ότι η υποτροπή νομικού προσώπου δεν μπορεί να διαπιστωθεί χωρίς το εν λόγω πρόσωπο να έχει προηγουμένως καταστεί αντικείμενο επιβολής κυρώσεως. Οποιαδήποτε διαπίστωση υποτροπής εξαρτάται συνεπώς όχι μόνο από τον καταλογισμό δύο παρομοίων διαδοχικών παραβάσεων εις βάρος της αυτής *επιχειρήσεως* αλλά επίσης από την πραγματική επιβολή κυρώσεως στο ίδιο *πρόσωπο* λόγω των παραβάσεων αυτών. Η έννοια της υποτροπής συνεπάγεται συνεπώς την πραγματική επιβολή κυρώσεως στο ίδιο *πρόσωπο* λόγω δύο διαδοχικών παρομοίων παραβάσεων⁵⁶.

51 — Βλ., ιδίως, αποφάσεις Lestelle κατά Επιτροπής (C-30/91 P, EU:C:1992:252, σκέψη 28)· Finsider κατά Επιτροπής (C-320/92 P, EU:C:1994:414, σκέψη 37).

52 — EU:C:2013:289.

53 — EU:C:2013:386.

54 — Βλ. σκέψη 274, τελευταία περίοδος, της αναιρεσιβαλλομένης απόφασης.

55 — Το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει επίσης ότι η Επί δεν είχε ακουσθεί στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας που οδήγησε στη λήψη των αποφάσεων περί διαπιστώσεως των πρώτων παραβάσεων· βλ. σκέψη 272, τελευταία περίοδος, της αναιρεσιβαλλομένης απόφασης.

56 — Πρέπει να παρατηρηθεί, χωρίς εντούτοις λεπτομερή ανάπτυξη, ότι, στη μεταγενέστερη απόφασή του στην υπόθεση Saint-Gobain Glass France κ.λπ. κατά Επιτροπής (EU:T:2014:160, σκέψη 320), «η έλλειψη διαπιστώσεως, με την προγενέστερη απόφαση, ότι η μητρική και η θυγατρική εταιρία αποτελούν ενιαία οικονομική μονάδα» είναι το στοιχείο που κρίνεται καθοριστικό, περισσότερο από το γεγονός ότι η μητρική εταιρία δεν υπήρξε αποδέκτρια της ανακοινώσεως των αιτιάσεων και της προγενέστερης απόφασης.

72. Η γενική προσέγγιση της υποτροπής, που υποστηρίζεται έτσι από το Γενικό Δικαστήριο στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, έρχεται μ' αυτόν τον τρόπο, κατά βάση, σε ευθεία αντίθεση με όσα έκρινε το Δικαστήριο με την απόφαση *Groupe Danone* κατά Επιτροπής⁵⁷. Σε κάθε περίπτωση δεν βρίσκεται σε συνοχή με την προσέγγιση που ακολούθησε το Δικαστήριο στις αποφάσεις *Eni* κατά Επιτροπής⁵⁸ και *Versalis* κατά Επιτροπής⁵⁹.

73. Συνάγεται πράγματι από τις αποφάσεις αυτές ότι η διαπίστωση υποτροπής σε περίπτωση όπως είναι η προκείμενη δεν μπορεί να αποκλεισθεί κατ' αρχήν, εφόσον περιβάλλεται από τις απαραίτητες διασφαλίσεις και ιδίως εφόσον προϋποθέτει την τήρηση της υποχρέωσης επακριβούς αιτιολογήσεως. Συνάγεται, ευρύτερα, ότι οι δυσχέρειες που προκαλεί μια τέτοια διαπίστωση, ιδίως όσον αφορά τον σεβασμό των δικαιωμάτων άμυνας της μητρικής εταιρίας, δεν πρέπει να επιλύονται κατά το στάδιο της εκδόσεως της πρώτης αποφάσεως περί διαπιστώσεως παραβάσεως, όπως έκρινε το Γενικό Δικαστήριο, αλλά κατά το στάδιο της εκδόσεως της δεύτερης αποφάσεως περί διαπιστώσεως παραβάσεως, όπως υποστήριξε η Επιτροπή.

74. Το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε συνεπώς σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας ότι η τελεσθείσα από την *Eni* παράβαση, που διαπιστώθηκε με το άρθρο 1 της προσβαλλομένης αποφάσεως, δεν μπορούσε να θεωρηθεί έναντι της εταιρίας αυτής ως υποτροπή, στηριζόμενο μόνο στη διαπίστωση ότι, εφόσον δεν της είχε επιβληθεί κύρωση με τις αποφάσεις *Πολυπροπυλένιο* και *PVC II* που επικαλέσθηκε η Επιτροπή, και δεδομένου ότι δεν υπήρξε, στο πλαίσιο της εκδόσεως των αποφάσεων αυτών, αποδέκτρια ανακοινώσεως των αιτιάσεων, η *Eni* δεν είχε τη δυνατότητα να εκθέσει, κατά τον χρόνο της προγενέστερης παραβάσεως, τα επιχειρήματά της προς αμφισβήτηση του ότι αποτελούσε ενιαία οικονομική μονάδα με τις επιχειρήσεις στις οποίες επιβλήθηκε κύρωση δυνάμει των αποφάσεων αυτών.

75. Ο πρώτος λόγος αναιρέσεως, κατά το πρώτος σκέλος του, που προβλήθηκε από την Επιτροπή, είναι συνεπώς βάσιμος. Εντούτοις, τούτο δεν συνεπάγεται άνευ ετέρου ότι η αίτηση αναιρέσεως πρέπει να γίνει δεκτή, εφόσον η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση βρίσκει άλλο έρεισμα στον νόμο, όπως συμβαίνει διττώς εν προκειμένω.

ii) Η διαπίστωση της ελλιπούς αιτιολογήσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως

76. Πρέπει καταρχάς να επισημανθεί ότι δεν φαίνεται δυνατό να θεωρηθεί ότι η προσβαλλόμενη απόφαση ανταποκρίνεται στις επιταγές ως προς την αιτιολόγηση που καθόρισε το Δικαστήριο στις αποφάσεις του *Eni* κατά Επιτροπής⁶⁰ και *Versalis* κατά Επιτροπής⁶¹, καθό μέτρο δεν εξειδικεύει ούτε υπό ποια ιδιότητα ούτε, κυρίως, σε ποιον βαθμό ενέχεται η *Eni* στις αποφάσεις *Πολυπροπυλένιο* και *PVC II*.

77. Οι αιτιολογικές σκέψεις 540 και 541 της προσβαλλομένης αποφάσεως, παρατιθέμενες από το Γενικό Δικαστήριο στη σκέψη 235 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, περιορίζονται πράγματι στην επισημάνση ότι η *Eni* πρέπει να θεωρηθεί υπότροπος, με τη διευκρίνιση, στην υποσημείωση 517, ότι η *Anic*, θυγατρική του ομίλου *Eni*, είχε καταδικασθεί για συμμετοχή στη σύμπραξη που διαπιστώθηκε με την απόφαση *Πολυπροπυλένιο* της 23ης Απριλίου 1986 και ότι η *EniChem* είχε καταδικασθεί για συμμετοχή στη σύμπραξη που διαπιστώθηκε με την απόφαση *PVC II* της 27ης Ιουλίου 1994.

57 — EU:C:2007:88, σκέψη 41.

58 — EU:C:2013:289.

59 — EU:C:2013:386.

60 — EU:C:2013:289.

61 — EU:C:2013:386.

78. Διευκρινιζομένου ότι οι διάδικοι κλήθηκαν να λάβουν θέση στην επ' ακροατηρίου συζήτηση επί των δύο αυτών δικαστικών αποφάσεων κατά το μέρος που αφορούσαν την υποτροπή, θα ήταν συνεπώς δυνατό, κατ' ακολουθία των δύο αυτών αποφάσεων, να επιβεβαιωθεί η απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου με αντικατάσταση αιτιολογιών, δεδομένου ότι το Δικαστήριο διαθέτει επαρκή στοιχεία που του επιτρέπουν να συμπεράνει ότι η εκτίμηση, από το Γενικό Δικαστήριο, της νομιμότητας της προσβαλλομένης απόφασεως είναι σε κάθε περίπτωση δικαιολογημένη, λόγω ελλιπούς αιτιολογίας.

79. Εκτιμώ εντούτοις ότι το Δικαστήριο πρέπει να αξιοποιήσει την ευκαιρία που του προσφέρουν οι παρούσες υποθέσεις για να εμβαθύνει την ανάλυσή του ως προς τη νομιμότητα της πρακτικής της Επιτροπής κατά τη λήψη των αποφάσεων και να προσεγγίσει, πέραν του ήδη εντοπισθέντος προβλήματος της αιτιολογίας, το θεμελιωδέστερο ζήτημα της διασφάλισης των δικαιωμάτων άμυνας του προσώπου που θεωρείται υπότροπο, που θέτει αυτή η πρακτική.

iii) Η διαπίστωση της προσβολής των δικαιωμάτων άμυνας της Eni

80. Εάν, για τις ανάγκες του δικαίου του ανταγωνισμού της Ένωσης, η διαπίστωση της υποτροπής ενός *προσώπου* δεν προϋποθέτει κατ' ανάγκη, όπως έκρινε το Δικαστήριο με την απόφασή του *Groupes Danone* κατά Επιτροπής⁶², την προηγούμενη επιβολή κυρώσεως στο εν λόγω *πρόσωπο*, αλλά απλώς τη διαπίστωση προηγούμενης παραβάσεως, προϋποθέτει εντούτοις, κατ' ελάχιστον, ότι το πρόσωπο αυτό είχε προηγουμένως και κατά τρόπο αιτιολογημένο ενημερωθεί σχετικώς, ήδη κατά την έναρξη της διαδικασίας που θα κατέληγε στην επιβολή κυρώσεως σ' αυτό και στη διαπίστωση της υποτροπής του, ούτως ώστε να είναι πλήρως σε θέση να οργανώσει λυσιτελώς τη συναφή άμυνά του.

81. Μια τέτοια επιταγή επιβάλλεται ακόμη περισσότερο στο πλαίσιο της εφαρμογής του δικαίου του ανταγωνισμού όσον αφορά τους ομίλους εταιριών, οσάκις σχεδιάζεται η προσαύξηση λόγω υποτροπής της επιβαλλομένης σε πρόσωπο κυρώσεως όχι βάσει απόφασεως που διαπιστώνει παρόμοια παράβαση προηγουμένως τελεσθείσα από το εν λόγω πρόσωπο, ήτοι βάσει γεγονότος νομικώς διαπιστωμένου και βεβαιωμένου δυνάμει οριστικής απόφασεως, αλλά απλώς βάσει της διαπιστώσεως ότι παρόμοια προηγούμενη παράβαση ήταν ενδεχομένως καταλογιστέα στο πρόσωπο αυτό και θα μπορούσε να του έχει καταλογισθεί, χωρίς τούτο να έχει διαπιστωθεί με απόφαση απευθυνθείσα προς το πρόσωπο αυτό.

82. Διαπίστωση υποτροπής υπό περιστάσεις όπως αυτές της προκειμένης υποθέσεως δεν θα μπορούσε έτσι να γίνει ενδεχομένως δεκτή παρά υπό την προϋπόθεση της εκ μέρους της Επιτροπής, καθ' υπέρβαση των επιταγών ως προς την αιτιολόγηση που ήδη προσδιορίστηκαν από το Δικαστήριο στις αποφάσεις του Eni κατά Επιτροπής⁶³ και Versalis κατά Επιτροπής⁶⁴, αυστηρής διασφάλισης των δικαιωμάτων άμυνας της εταιρίας η οποία υποστηρίζεται ότι είναι υπότροπη.

83. Η Επιτροπή οφείλει συνεπώς, κατ' αρχάς, να απευθύνει στη μητρική εταιρία ανακοίνωση αιτιάσεων που να της αναγγέλλει κατά τρόπο εμπειριστατωμένο την πρόθεσή της να της επιβάλει κύρωση και να επαυξήσει την κύρωσή της λόγω υποτροπής, εκθέτοντάς της τη σχετική θεμελίωση και τους ακριβείς λόγους. Δεν αρκεί συνεπώς απλή «μνεία» από την Επιτροπή της υπάρξεως αποφάσεως που διαπιστώνει την προηγούμενη παράβαση. Οφείλει, αντιθέτως και επιπλέον, να προσδιορίσει, οσάκις η εν λόγω απόφαση επιβάλλει κύρωση σε άλλη εταιρία χωρίς να αφορά ή έστω να μνημονεύει τη μητρική εταιρία, όχι μόνο ότι προτίθεται να στηριχθεί στο τεκμήριο ότι η μητρική εταιρία ασκούσε πράγματι αποφασιστική επιρροή στην εταιρία στην οποία επιβλήθηκε η κύρωση προκειμένου να διαπιστώσει την υποτροπή της, αλλά επίσης τους λόγους που κατά την άποψή της στηρίζουν το τεκμήριο αυτό, καθώς και τους λόγους για τους οποίους θεωρεί αναγκαία την προσαύξηση της κυρώσεως της λόγω υποτροπής.

62 — EU:C:2007:88, σκέψη 41.

63 — EU:C:2013:289, σκέψη 129.

64 — EU:C:2013:386, σκέψη 142.

84. Μόνον υπό τους όρους αυτούς η μητρική εταιρία, ενημερωθείσα εκ των προτέρων και προσηκόντως, θα μπορέσει να βρεθεί σε θέση να ανατρέψει το τεκμήριο θεμελιώσεως της διαπιστώσεως υποτροπής και να εξασφαλίσει έτσι λυσιτελώς την άμυνά της ενόψει της εκδόσεως της οριστικής αποφάσεως περί επιβολής κυρώσεως. Η επιταγή αυτή επιβάλλεται με ακόμη μεγαλύτερη ένταση δεδομένου ότι υφίστανται πάντοτε αντικειμενικές δυσχέρειες ως προς την ανατροπή, από τη μητρική εταιρία, ενίοτε μετά από πλείονα έτη, του τεκμηρίου ότι ασκούσε πράγματι αποφασιστική επιρροή επί της θυγατρικής της που θεωρήθηκε υπαίτια και στην οποία επιβλήθηκε κύρωση λόγω της πρώτης παραβάσεως.

85. Παρατηρείται συναφώς ότι οι επιταγές αυτές είναι οι ίδιες με εκείνες στις οποίες θα όφειλε να ανταποκριθεί η Επιτροπή εάν είχε πράγματι καταλογίσει την πρώτη παράβαση στη μητρική εταιρία, υπό την ιδιότητά της ως εταιρίας που πράγματι ασκούσε αποφασιστική επιρροή στην τιμωρηθείσα θυγατρική της. Απλώς, η συμμόρφωση προς τις επιταγές αυτές δεν επιβάλλεται, στην προκείμενη περίπτωση, παρά εκ των υστέρων, κατά τον χρόνο, ούτως ειπείν, ενεργοποίησεως της δυνατότητας καταλογισμού της πρώτης παραβάσεως στη μητρική εταιρία.

86. Επιβάλλεται, πράγματι, να υπομνησθεί ότι, όπως προκύπτει από πάγια νομολογία, η αρχή του σεβασμού των δικαιωμάτων άμυνας αποκλείει το ενδεχόμενο να θεωρηθεί σύννομη μια απόφαση με την οποία η Επιτροπή επιβάλλει σε *επιχείρηση* πρόστιμο στον τομέα του ανταγωνισμού χωρίς να της έχει προηγουμένως ανακοινώσει τις εις βάρος της αιτιάσεις, διευκρινιζόμενου ότι, λαμβανομένης υπόψη της σημασίας της ως ουσιώδους διαδικαστικής διασφαλίσεως, η ανακοίνωση των αιτιάσεων πρέπει όχι μόνο να προσδιορίζει με σαφήνεια το *νομικό πρόσωπο* στο οποίο ενδέχεται να επιβληθούν οι κυρώσεις, πράγμα που συνεπάγεται τον προσδιορισμό του⁶⁵, αλλά επίσης *την ιδιότητα υπό την οποία* το εν λόγω νομικό πρόσωπο διέπραξε τις πράξεις που του προσάπτονται και, συνεπώς, πρέπει να απευθύνεται προς αυτό⁶⁶.

87. Εν προκειμένω, η Επιτροπή αναφέρει στα δικόγραφα της ότι η ανακοίνωση των αιτιάσεων εφιστούσε την προσοχή των αποδεκτών της στην υποτροπή⁶⁷.

88. Πλην όμως, υπό περιστάσεις όπως είναι οι προκείμενες, η Επιτροπή δεν μπορεί να θεωρεί ότι απαλλάχθηκε των υποχρεώσεών της λόγω της απλής αυτής μνείας. Βαρυνόταν αντιθέτως με τον προσδιορισμό, στην ανακοίνωση των αιτιάσεων, των λόγων για τους οποίους θεωρούσε ότι μπορούσε να στηριχθεί στο τεκμήριο της ασκήσεως, από την Eni, αποφασιστικής επιρροής επί των δύο θυγατρικών της στις οποίες επιβλήθηκαν κυρώσεις δυνάμει των εν λόγω αποφάσεων, καθώς και των λόγων για τους οποίους επρόκειτο να ενεργοποιήσει το τεκμήριο αυτό προκειμένου να προσαυξήσει την κύρωση που είχε την πρόθεση να της επιβάλει.

89. Ο σεβασμός των επιταγών αυτών ήταν πολλώ μάλλον επιβεβλημένος δεδομένου ότι η Eni ήταν πλήρως διαφανής στο πλαίσιο της διαπιστώσεως των πρώτων παραβάσεων, κατά το μέτρο που ούτε ήταν αποδέκτρια των τελικών αποφάσεων ούτε καν μνημονευόταν σ' αυτές, και που η πιθανότητα έστω του εις βάρος της καταλογισμού των διαπιστωμένων παραβάσεων των θυγατρικών της δεν είχε μνημονευθεί.

65 — Απόφαση Limburgse Vinyl Maatschappij κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-305/94 έως T-307/94, T-313/94 έως T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 και T-335/94, EU:T:1999:80, σκέψη 978).

66 — Βλ., ιδίως, αποφάσεις Musique Diffusion française κ.λπ. κατά Επιτροπής (100/80 έως 103/80, EU:C:1983:158, σκέψη 14)· Compagnie maritime belge transports κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-395/96 P και C-396/96 P, EU:C:2000:132, σκέψεις 142 έως 145)· Papierfabrik August Koehler κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-322/07 P, C-327/07 P και C-338/07 P, EU:C:2009:500, σκέψεις 34 έως 48); Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής (EU:C:2009:536, σκέψεις 57 έως 64) καθώς και Ballast Nedam κατά Επιτροπής (C-612/12 P, EU:C:2014:193, σκέψεις 24 έως 30).

67 — Βλ. σημείο 42 των παρουσών προτάσεων.

90. Κατά συνέπεια, παρά τις ατέλειες που βαρύνουν την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, η εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου, κατά την οποία η Επιτροπή δεν επιτρεπόταν να λάβει υπόψη την επιβαρυντική περίπτωση της υποτροπής έναντι της Eni, πρέπει να επιβεβαιωθεί, δεδομένου ότι η προσβαλλόμενη απόφαση φαίνεται, σε κάθε περίπτωση, να πάσχει λόγω προσβολής των δικαιωμάτων άμυνας της Eni και λόγω ελλιπούς αιτιολογίας.

Γ – *Επί του χαρακτηρισμού της υποτροπής της Versalis και της αλληλέγγυας καταδίκης της Eni προς καταβολή της προσαυξήσεως του προστίμου (πέμπτος λόγος αναιρέσεως στην υπόθεση C-123/13 P)*

1. Σκεπτικό της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως

91. Το Γενικό Δικαστήριο έκρινε κατ' ουσίαν, στις σκέψεις 277 έως 280 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η Επιτροπή μπορούσε να στηριχθεί στην απόφαση PVC II, με την οποία είχε καταδικασθεί η EniChem, προκειμένου να διαπιστώσει την υποτροπή της Polimeri Europa, που μετονομάστηκε σε Versalis, και να αυξήσει το ποσό του προστίμου, ως προς την πληρωμή του οποίου η Eni είχε θεωρηθεί αλληλεγγύως υπεύθυνη, καθότι μέτρο η Polimeri Europa ήταν η οικονομική διάδοχος της EniChem για τη δραστηριότητα του ελαστικού χλωροπρενίου και, υπ' αυτή της την ιδιότητα, υπαίτια της δεύτερης παραβάσεως που τελέστηκε από εκείνη κατά την περίοδο από τις 13 Μαΐου 1993 έως τις 31 Δεκεμβρίου 2001 και η οποία διαπιστώθηκε με την προσβαλλόμενη απόφαση.

92. Το Γενικό Δικαστήριο έκρινε, αντιθέτως, στις σκέψεις 281 και 282 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η Επιτροπή δεν μπορούσε να στηριχθεί στην απόφαση Πολυπροπυλένιο προς διαπίστωση της υποτροπής της Polimeri Europa καθότι μέτρο, κατ' ουσίαν, η Eni δεν μπορούσε να χαρακτηρισθεί υπότροπος, για τους λόγους που εκτίθενται στις σκέψεις 272 έως 274 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως και οι οποίοι εξετάστηκαν παραπάνω. Κατά συνέπεια έκρινε επίσης παράνομη την προσβαλλόμενη απόφαση ως προς το σημείο αυτό (σκέψη 287 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως) και, βάσει της παραδοχής αυτής, αποφάσισε να μειώσει το ποσοστό της προσαυξήσεως του επιβληθέντος στις αναιρεσιβαλλόμενες προστίμου από 60 σε 50 % (σκέψη 367 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως).

2. Επιχειρήματα των διαδίκων

93. Με τον πέμπτο αναιρετικό τους λόγο, οι αναιρεσιβαλλόμενες υποστηρίζουν ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο επιβεβαιώνοντας ότι η επιβαρυντική περίπτωση της υποτροπής ήταν εφαρμοστέα στην Polimeri Europa, που μετονομάστηκε σε Versalis, βάσει της καταδίκης της EniChem στο πλαίσιο της αποφάσεως PVC II. Αμφισβητούν την αιτιολογία της αποφάσεως, την εφαρμογή εν προκειμένω του κριτηρίου της οικονομικής διαδοχής και το γεγονός ότι το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε την υποτροπή επί διαφορετικών βάσεων από αυτές που επιλέχθηκαν από την Επιτροπή (πρώτο σκέλος). Εκτιμούν επιπροσθέτως ότι το Γενικό Δικαστήριο παραβίασε την αρχή της αναλογικότητας καθορίζοντας τη μείωση του ποσοστού προσαυξήσεως του προστίμου από 60 σε 50 % (δεύτερο σκέλος) και ότι υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο καταδικάζοντας αλληλεγγύως την Eni στην καταβολή της προσαυξήσεως του προστίμου λόγω της υποτροπής (τρίτο σκέλος).

94. Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι ο πέμπτος αυτός λόγος αναιρέσεως, ως προς όλα τα σκέλη του, πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος.

3. Ανάλυση

95. Φρονώ ότι, καθό μέτρο ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως στην υπόθεση C-123/13 P πρέπει να απορριφθεί⁶⁸, ο πέμπτος λόγος αναιρέσεως, εξεταζόμενος ως προς τα διάφορα σκέλη του πρέπει, κατ' ακολουθία, επίσης να απορριφθεί.

96. Εκτιμώ, πράγματι, ότι το Γενικό Δικαστήριο θεώρησε ορθώς, στο πέρας μιας επαρκούς αν και σύντομης αιτιολογήσεως, ότι, υπό τις προκείμενες περιστάσεις, όπου η Versalis είναι η οικονομική διάδοχος της EniChem στο πλαίσιο ομίλου εταιριών ελεγχόμενων από το ίδιο νομικό πρόσωπο, εν προκειμένω την Eni, το ίδιο αυτό νομικό πρόσωπο ευθύνεται πράγματι για τις παραβάσεις που διαπιστώθηκαν αντίστοιχα με την απόφαση PVC II και με την προσβαλλόμενη απόφαση. Στην αντίθετη περίπτωση, όπως διαπίστωσε το Γενικό Δικαστήριο (σκέψη 279 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως) θα αρκούσε στους ομίλους εταιριών να μεταβιβάζουν την ευθύνη της οικονομικής δραστηριότητας μιας εταιρίας που καταδικάσθηκε λόγω παραβάσεως των κανόνων του ανταγωνισμού σε άλλη εταιρία του ομίλου ώστε να αποφεύγουν συστηματικώς κάθε διαπίστωση υποτροπής. Το επιχείρημα, σύμφωνα με το οποίο το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε την υποτροπή επί διαφορετικών βάσεων από αυτές που επιλέχθηκαν από την Επιτροπή, πρέπει, υπό το πρίσμα αυτό, να απορριφθεί ως αβάσιμο.

Δ – Επί της νομιμότητας της μείωσης του συντελεστή προσαυξήσεως που εφαρμόσθηκε στις Eni και Versalis (δεύτερος και τρίτος λόγος αναιρέσεως στην υπόθεση C-93/13 P)

1. Επιχειρήματα των διαδίκων

97. Με τον δεύτερο και τον τρίτο λόγο αναιρέσεως, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πολλαπλή πλάνη περί το δίκαιο ως προς την εκτίμηση της εφαρμογής του συντελεστή προσαυξήσεως στην Eni και τη Versalis.

98. Η Επιτροπή εκτιμά κατ' αρχάς (δεύτερος λόγος αναιρέσεως, που αφορά τη σκέψη 326 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως) ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο, και ειδικότερα παραβίασε την αρχή της πρωτοβουλίας των διαδίκων, το άρθρο 21 του Οργανισμού του Δικαστηρίου και τα άρθρα 44, παράγραφος 1, και 48, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας του, εξετάζοντας κατά πόσον η εφαρμογή συντελεστή προσαυξήσεως 1,4 στην Eni και τη Versalis ήταν, σε σύγκριση με τον συντελεστή που εφαρμόσθηκε στην Dow, σύμφωνη προς την αρχή της ισότητας, ενώ οι αναιρεσείουσες δεν είχαν επικαλεσθεί την εν λόγω αρχή παρά, το πολύ, στο στάδιο της επ' ακροατηρίου συζητήσεως.

99. Η Επιτροπή θεωρεί ακολούθως (τρίτος λόγος αναιρέσεως, που αφορά τις σκέψεις 323 έως 325 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως) ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κατά την ερμηνεία και την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως στην υπό κρίση υπόθεση.

100. Οι αναιρεσείουσες ζητούν την απόρριψη των δύο αυτών λόγων αναιρέσεως.

2. Ανάλυση

101. Ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως της Επιτροπής πρέπει να απορριφθεί ως προδήλως στερούμενος ερείσματος. Δεν θα μπορούσε, πράγματι, να θεωρηθεί ότι το Γενικό Δικαστήριο επιλήφθηκε αυτεπαγγέλτως της αιτιάσεως που σχετίζεται με παραβίαση της αρχής της ισότητας, εφόσον, στο σημείο 106 της πρωτόδικης προσφυγής τους, οι αναιρεσείουσες ήδη προέβαλαν κατά της Επιτροπής

68 — Βλ. σημείο 27 των παρουσών προτάσεων.

την αιτίαση ότι εφάρμοσε σ' αυτές τον συντελεστή προσαυξήσεως χωρίς να τον εφαρμόσει σε άλλες επιχειρήσεις. Ακολούθως, η ίδια αιτίαση επαναλήφθηκε και αναπτύχθηκε στα σημεία 56 και 57 του υπομνήματος απαντήσεως στην πρωτοβάθμια δίκη, όπου οι αναιρεσείουσες υποστήριξαν ότι η Επιτροπή εφάρμοσε εις βάρος τους προσαύξηση τετραπλάσια αυτής που εφαρμόστηκε στην Dow. Τέλος, οι αναιρεσείουσες διευκρίνησαν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ότι, υπό τις περιστάσεις αυτές, η προσαύξηση που τους επιβλήθηκε ήταν αντίθετη στην αρχή της ισότητας (σκέψεις 310 και 322 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως).

102. Ο τρίτος λόγος αναιρέσεως της Επιτροπής πρέπει επίσης να απορριφθεί.

103. Ασφαλώς, το Δικαστήριο είχε ήδη την ευκαιρία να τονίσει ότι, στο πλαίσιο του υπολογισμού των προστίμων δυνάμει του άρθρου 23, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003, η διαφοροποιημένη μεταχείριση των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων είναι σύμφυτη με την άσκηση των εξουσιών που η διάταξη αυτή απονέμει στην Επιτροπή, δεδομένου ότι αυτή καλείται, στο πλαίσιο του περιθωρίου εκτιμήσεώς της, να εξατομικεύσει την κύρωση με γνώμονα τη συμπεριφορά και τα χαρακτηριστικά των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων προκειμένου να εξασφαλίσει, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, την πλήρη αποτελεσματικότητα των κανόνων του ανταγωνισμού στο δίκαιο της Ένωσης⁶⁹.

104. Εντούτοις, το Δικαστήριο έκρινε επίσης ότι, προκειμένου περί του καθορισμού του ποσού του προστίμου, δεν επιτρέπεται να γίνεται διάκριση μεταξύ των επιχειρήσεων που έχουν μετάσχει σε συμφωνία με την εφαρμογή διαφορετικών μεθόδων υπολογισμού⁷⁰. Προκύπτει γενικότερα από την νομολογία ότι η διαφοροποιημένη μεταχείριση επιχειρήσεων που τελούν στην ίδια κατάσταση δεν μπορεί να γίνει δεκτή παρά μόνον εφόσον συντρέχουν αντικειμενικοί λόγοι⁷¹.

105. Ωστόσο, αυτό που αμφισβητεί εν προκειμένω η Επιτροπή δεν είναι τόσο αυτή καθαυτή η αρχή της εφαρμογής της αρχής της ισότητας όσο ο τρόπος της συγκεκριμένης εφαρμογής της από το Γενικό Δικαστήριο εν προκειμένω. Υποστηρίζει, ειδικότερα, ότι το Γενικό Δικαστήριο συνέκρινε τους συνολικούς κύκλους εργασιών της Eni και της Dow που χρησιμοποίησε αντιστοίχως η Επιτροπή για τις ανάγκες του υπολογισμού του συντελεστή, ενώ θα έπρεπε να γίνει σύγκριση της σχέσεως μεταξύ του συνολικού κύκλου εργασιών των δύο ομίλων και του κύκλου εργασιών που πραγματοποιήθηκε από τις πωλήσεις των προϊόντων που αποτελούν το αντικείμενο της συμπράξεως, που είναι της τάξεως των 3000:1 ως προς την Eni και των 1000:1 ως προς την Dow.

106. Επιβάλλεται εντούτοις η διαπίστωση ότι η συναφής εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου θεμελιώνεται αποκλειστικώς στις αιτιολογίες που παρατίθενται στο σημείο 584 της προσβαλλομένης αποφάσεως (βλ. σκέψεις 308 και 323 έως 325 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως). Πλην όμως, το εν λόγω σημείο δεν αναφέρεται παρά στον συνολικό κύκλο εργασιών των ομίλων. Συνεπώς δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώνοντας παραβίαση εν προκειμένω της αρχής της ισότητας, δεδομένου ότι η Επιτροπή δεν προέβαλε κανέναν αντικειμενικό λόγο που να δικαιολογεί τη διαφορετική μεταχείριση μεταξύ της Eni και της Dow.

69 — Βλ. αποφάσεις Britannia Alloys & Chemicals κατά Επιτροπής (C-76/06 P, EU:C:2007:326, σκέψη 44) και Caffaro κατά Επιτροπής (C-447/11 P, EU:C:2013:797, σκέψη 50).

70 — Βλ., ιδίως, αποφάσεις Sarrío κατά Επιτροπής (C-291/98 P, EU:C:2000:631, σκέψη 97)· Alliance One International και Standard Commercial Tobacco κατά Επιτροπής και Επιτροπή κατά Alliance One International κ.λπ. (C-628/10 P και C-14/11 P, EU:C:2012:479, σκέψη 58), καθώς και Ziegler κατά Επιτροπής (C-439/11 P, EU:C:2013:513, σκέψη 133).

71 — Βλ., κατά την έννοια αυτή, αποφάσεις Dow Chemical κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-499/11 P, EU:C:2013:482, σκέψεις 50 και 51) καθώς και Kendrion κατά Επιτροπής (C-50/12 P, EU:C:2013:771, σκέψεις 65 και 66).

Ε – Επί του καθορισμού του κατωτάτου ορίου του 10 % του κύκλου εργασιών (έκτος λόγος αναιρέσεως στην υπόθεση C-123/13 P)

1. Επιχειρήματα των διαδίκων

107. Με τον έκτο αναιρετικό τους λόγο, οι αναιρεσείουσες εκτιμούν ότι, καθό μέτρο, όπως ισχυρίζονται στο πλαίσιο του πρώτου και δεύτερου λόγου τους, δεν μπορούν να θεωρηθούν υπαίτιες των παραβάσεων που τους καταλογίζονται, το μέγιστο ποσόν του προστίμου που προβλέπεται στο άρθρο 23 του κανονισμού 1/2003 θα έπρεπε να είχε εφαρμοσθεί μόνο στον κύκλο εργασιών της [εμπιστευτικό] και συνεπώς να είχε καθορισθεί σε 82 εκατομμύρια ευρώ, ήτοι στο 10 % των 820 εκατομμυρίων του κύκλου εργασιών της [εμπιστευτικό] το 2006.

2. Ανάλυση

108. Καθό μέτρο, όπως εκτίθεται στις σκέψεις 24 και 27 των παρουσών προτάσεων, ο πρώτος και ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως των αναιρεσειουσών πρέπει να απορριφθούν ως αβάσιμοι, θεωρώ ότι δεν συντρέχει λόγος να αποφανθεί το Δικαστήριο επί του έκτου λόγου αναιρέσεως.

ΣΤ – Επί της απουσίας δικαστικού ελέγχου της εκτιμήσεως της συνεργασίας της [εμπιστευτικό] και της Versalis από πλευράς της ανακοινώσεως περί της συνεργασίας των επιχειρήσεων (έβδομος λόγος αναιρέσεως στην υπόθεση C-123/13 P)

1. Επιχειρήματα των διαδίκων

109. Με τον έβδομο αναιρετικό τους λόγο, οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν κατ' ουσίαν ότι το Γενικό Δικαστήριο απέσχε παρανόμως από την άσκηση του δικαστικού ελέγχου τον οποίο όφειλε να πραγματοποιήσει όσον αφορά την άρνηση της Επιτροπής να μειώσει το επιβληθέν σ' αυτές πρόστιμο δυνάμει της ανακοινώσεως της Επιτροπής, της 19ης Φεβρουαρίου 2002, σχετικά με τη μη επιβολή προστίμων και τη μείωση των ποσών τους σε περιπτώσεις συμπράξεων⁷² ή και δυνάμει του σημείου 29 των κατευθυντηρίων γραμμών για τον υπολογισμό των προστίμων. Θεωρώντας, κατ' ουσίαν, ότι οι πληροφορίες που παρασχέθηκαν από τη [εμπιστευτικό] και τη Versalis στερούνταν σημαντικής προστιθέμενης αξίας, το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε σφάλμα εκτιμήσεως και αιτιολόγησε ελλιπώς την απόφασή του.

110. Η Επιτροπή εκτιμά ότι αυτός ο λόγος αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτος, δεδομένου ότι οι αναιρεσείουσες περιορίζονται στην επανάληψη των προβληθέντων σε πρώτο βαθμό επιχειρημάτων και επιδιώκουν νέα εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών. Πρέπει, σε κάθε περίπτωση, να απορριφθεί ως αβάσιμος, διότι το Γενικό Δικαστήριο έλεγξε την εκτίμηση στην οποία προέβη συναφώς η Επιτροπή, έστω κατά τρόπο περιορισμένο λαμβανομένου υπόψη του περιθωρίου εκτιμήσεως που διαθέτει συναφώς.

2. Ανάλυση

111. Επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η επιχειρηματολογία που προβάλλεται από τις αναιρεσείουσες στο πλαίσιο της αιτήσεως αναιρέσεώς τους αναπαράγει όλως ουσιωδώς αυτήν που εκτίμησε το Γενικό Δικαστήριο με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση (σκέψεις 350 έως 365), οπότε αυτός ο λόγος αναιρέσεως μπορεί, για τον λόγο αυτό, να απορριφθεί ως απαράδεκτος.

72 — ΕΕ C 45, σ. 3.

Z – Επί της εντάσεως του ελέγχου που πραγματοποιήθηκε από το Γενικό Δικαστήριο όσον αφορά τις εκτιμήσεις της Επιτροπής σχετικά με τον αριθμητικό υπολογισμό του προστίμου (όγδοος λόγος αναιρέσεως στην υπόθεση C-123/13 P)

1. Επιχειρήματα των διαδίκων

112. Με τον όγδοο αναιρετικό τους λόγο, οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι το ποσόν του προστίμου που τους επιβλήθηκε είναι άδικο, άστοχο και δυσανάλογο και ότι το Γενικό Δικαστήριο παρέλειψε να ασκήσει την εξουσία πλήρους δικαιοδοσίας που του αναγνωρίζει το άρθρο 31 του κανονισμού 1/2003. Ειδικότερα, το Γενικό Δικαστήριο προσέβαλε το δικαίωμά τους σε πλήρη και αποτελεσματική δικαστική προστασία περιοριζόμενο στην άσκηση απλού ελέγχου νομιμότητας της προσβαλλομένης αποφάσεως, χωρίς να εκτιμήσει τις περιστάσεις της υποθέσεως.

2. Ανάλυση

113. Όπως είχε ήδη την ευκαιρία να κρίνει το Δικαστήριο, δεν εναπόκειται σ' αυτό, όταν αποφαινεται επί αιτήσεως αναιρέσεως, να υποκαθιστά, για λόγους επιείκειας, την κρίση του σ' αυτή του Γενικού Δικαστηρίου, το οποίο αποφαινεται κατά την άσκηση της αρμοδιότητάς του πλήρους δικαιοδοσίας, επί του ποσού των προστίμων που επιβάλλονται σε επιχειρήσεις λόγω της εκ μέρους τους παραβάσεως των κανόνων του ανταγωνισμού⁷³.

114. Συνεπώς, κατά το μέτρο που ο όγδοος λόγος αναιρέσεως περιορίζεται στην αμφισβήτηση της αναλογικότητας του προστίμου που επιβλήθηκε στις αναιρεσείουσες και κατατείνει στην επίτευξη επανελέγχου εκτιμήσεων επί πραγματικών ζητημάτων, ο οποίος εκφεύγει της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου στο πλαίσιο αιτήσεως αναιρέσεως⁷⁴, πρέπει να κριθεί απαράδεκτος.

VII – Επί των δικαστικών εξόδων

115. Σύμφωνα με το άρθρο 184, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, το Δικαστήριο αποφαινεται επί των εξόδων όταν η αίτηση αναιρέσεως απορρίπτεται ως αβάσιμη.

116. Καθό μέτρο εκτιμώ ότι οι δύο αιτήσεις αναιρέσεως πρέπει να απορριφθούν, οι δε διάδικοι ζήτησαν την καταδίκη αλλήλων στις δύο υποθέσεις, προτείνω, κατ' εφαρμογή των συνδυασμένων διατάξεων των άρθρων 184, παράγραφος 1, και 137 του Κανονισμού Διαδικασίας να καταδικασθεί κάθε ηττηθείσα αναιρεσείουσα στα δικαστικά έξοδά της.

VIII – Πρόταση

117. Υπό το φως των ανωτέρω σκέψεων, προτείνω στο Δικαστήριο:

- 1) να απορρίψει τις αιτήσεις αναιρέσεως στις υποθέσεις C-93/13 P και C-123/13 P·
- 2) να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα στην υπόθεση C-93/13 P·
- 3) να καταδικάσει τη Versalis SpA και την Eni SpA στα δικαστικά έξοδα στην υπόθεση C-123/13 P.

73 — Βλ., ιδίως, αποφάσεις *Finsider* κατά Επιτροπής (EU:C:1994:414, σκέψη 46)· *BPB Industries* και *British Gypsum* κατά Επιτροπής (C-310/93 P, EU:C:1995:101, σκέψη 34)· *Eni* κατά Επιτροπής (EU:C:2013:289, σκέψη 105), καθώς και *Solvay Solexis* κατά Επιτροπής (C-449/11 P, EU:C:2013:802, σκέψη 74).

74 — Βλ., ιδίως, αποφάσεις *British Sugar* κατά Επιτροπής (C-359/01 P, EU:C:2004:255, σκέψη 49) και *Dansk Rørindustri* κ.λπ. κατά Επιτροπής (EU:C:2005:408, σκέψη 246).